

Arastırma Makalesi

Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Türkiye ve Dünya Uygulaması¹

Determinants of Financial Inclusion: Turkey and World Application

<p>İsrafil ZOR Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü israfilzor@kku.edu.tr http://orcid.org/0000-0001-6073-7571</p>	<p>Şeyma YILMAZ KÜÇÜK Öğr. Gör. Çankırı Karatekin Üniversitesi MYO Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü seymayilmaz@karatekin.edu.tr http://orcid.org/0000-0002-1547-7122</p>
---	--

Makale Gönderme Tarihi 27.04.2020	Revizyon Tarihi 07.07.2020	Kabul Tarihi 09.08.2020
---	--------------------------------------	-----------------------------------

Öz

Bu çalışmanın amacı dünya genelinde farklı gelir seviyelerinde bulunan ekonomiler ve Türkiye için finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörleri belirlemektir. Ayrıca finansal tabana yayılmanın önündeki engeller, bireylerin borçlanma tercihleri, tasarruf nedenleri, banka ve kredi kartı kullanımları ve gayrimenkul için kredi kullanımlarına etki eden bireysel faktörler de çalışmada araştırılmıştır. Dünya Bankası 2017 Global Findex veri tabanından faydalanılarak cinsiyet, yaş, gelir ve eğitimin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisi probit regresyon analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonuçları bireysel faktörlerin finansal tabana yayılma göstergeleri üzerinde önemli etkileri bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bireysel faktörlerin, finansal kurumlarda hesap sahipliği engelleyen nedenlerin, bireylerin borçlanma tercihlerinin, tasarruf nedenlerinin, banka ve kredi kartı sahipliklerinin ve gayrimenkul için kredi kullanımlarının üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tabana Yayılma, Bireysel Faktörler, Türkiye

Abstract

The purpose of this study is to determine the individual factors affecting the financial inclusion for economies in the different income levels across the globe and for Turkey. In addition, the individual factors affecting the barriers to the financial inclusion, the borrowing preferences of individuals, the reasons for savings, the use of bank and credit cards and the use of loans for real estate are also investigated in the study. By using the World Bank 2017 Global Findex database, the effect of gender, age, income and education on the financial inclusion is analyzed with probit regression analysis. The results of the study revealed that individual factors have important effects on the indicators of financial inclusion. In addition, it is concluded that individual factors have an impact on the reasons that prevent account ownership in financial institutions, the borrowing preferences of individuals, their reasons for savings, their bank and credit card ownership, and their use of credit for real estate.

Key Words: Financial Inclusion, Individual Factors, Turkey

¹ Bu çalışma, Şeyma Yılmaz Küçük tarafından Doç. Dr. İsrail Zor danışmanlığında hazırlanan "Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Türkiye ve Dünya Uygulaması" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

Önerilen Atf/Suggested Citation

Zor, İ. – Yılmaz Küçük, Ş. 2020. Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Türkiye ve Dünya Uygulaması, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(3), 1780-1802

Giriş

Finansal tabana yayılma, “belirli nesnel standartlara göre tanımlanmış makul kalitede finansal hizmet tedarikinin maddi ve maddi olmayan tüm maliyetleri içerecek makul maliyetle kullanılabilir olması” (Claessens, 2006) olarak tanımlanabilir. Dünya Bankası (2008) da finansal tabana yayılmayı “finansal hizmetlerinin kullanımında fiyat ve fiyat dışı herhangi bir engel bulunmaması” olarak tanımlamaktadır. Uygun finansal araçlara erişim, düşük gelirli ya da dezavantajlı kişilerin fiziksel varlıklara ve eğitime yatırım yapmalarına izin vererek gelir eşitsizliğini azaltabilir ve ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir. Finansal tabana yayılmanın artması şirketlerin ve tüketicilerin davranışlarını önemli ölçüde değiştirerek para politikasının etkinliğini artırabileceği gibi faiz oranlarını bir politika aracı olarak daha etkili hale getirebilir ve merkez bankalarının fiyat istikrarını koruma çabalarını kolaylaştırabilir. Tasarruf ve borçluların bileşimi değiştiği için finansal istikrar da etkilenebilir. Daha geniş bir mevduat tabanı ve daha çeşitlendirilmiş borçlanma finansal istikrara katkıda bulunabilir (Mehrotra ve Yetman, 2015).

Finansal dışlanmanın yaygınlaşmasının 2008 küresel krizini tetikleyen faktörlerden biri olduğuna inanılması, dünya çapında finansal tabana yayılma konusunda daha fazla yoğunlaşılması ihtiyacını işaret etmiştir. Mevcut finansal tabana yayılmanın kökenleri, kapsayıcı finansın ana hedeflerini tasarruf, kredi, sigorta, havale ve diğer bankacılık / ödeme hizmetlerini içeren bir dizi finansal hizmetlere dahil edilebilir tüm bireylerin ve işletmelerin makul bir maliyetle erişimi olarak tanımlayan Birleşmiş Milletler inisiyatifleri ile ilişkilendirilebilir. Küresel Kalkınma Merkezi Finansal Hizmetlere Erişim Görev Gücü Raporu (Ekim 2009), kurumsal mekanizmalar da dahil olmak üzere finansal erişimin genişletilmesi için politika ilkelerini, geniş kapsamlı veri toplama, izleme ve değerlendirme ihtiyacını da vurgulayarak ortaya koymuştur. G20 Toronto Zirvesi (Haziran, 2010), yenilikçi, yeterli, düşük maliyetli finansal dağıtım modellerinin güvenli ve sağlam bir şekilde benimsenmesini teşvik etmeye, adil rekabet koşulları ile çeşitli uygun fiyatlı ve kaliteli finansal hizmetlerin sunumunda yer alan banka, sigorta ve banka dışı aktörler için bir teşvik çerçevesi sağlamaya yardımcı olmaya yönelik politika ve düzenleyici yaklaşımlar için bir rehber görevi gören “Yenilikçi Finansal İçerme İlkeleri”nin taslağını oluşturmuştur (Chakrabarty, 2012). Fakat gelişmekte olan birçok ülkede, hanelerin yarısından fazlasında bir finans kurumunda bir hesap bulunmamaktadır. Küçük firmalar da büyümeleri üzerinde kilit bir kısıtlama olarak finansmana erişmekte ve finansman sağlamada güçlük çekmektedir (Donovan, 2012). Finansal tabana yayılmanın tüm ekonomilerde istenilen seviyelere taşınamamış olması, finansal tabana yayılma ilkelerinin, kurumların kapsam, rol ve sorumlulukları ile ölçme ve izleme faaliyetlerine önem verilmesini gerektirmektedir.

Finansal tabana yayılmanın beklenen olumlu etkileri, küresel anlamda artırılması yönündeki çabaları yoğunlaştırmaktadır. Bu noktada finansal tabana yayılma üzerinde etkileri olan faktörlerin belirlenmesi politika yapıcılar için önemli bir yol gösterici olacaktır. Bu çalışmanın amacı da dünya genelinde farklı gelir seviyelerinde bulunan ekonomiler ve Türkiye için finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörleri belirlemektir. Ayrıca finansal tabana yayılmanın önündeki engeller, bireylerin borçlanma tercihleri, tasarruf nedenleri, banka ve kredi kartı kullanımları ve gayrimenkul için kredi kullanımlarına etki eden bireysel faktörler de çalışmada araştırılmıştır. Çalışmanın bundan sonrasında sırasıyla literatür taraması, veri seti ve yöntem, bulgular ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir.

1. Literatür Taraması

Finansal tabana yayılmanın beklenen olumlu etkileri, artırılması yönündeki çabaları yoğunlaştırırken akademik yazında da finansal tabana yayılma üzerinde durulmasını sağlamıştır. Finansal tabana yayılmanın ölçülmesi üzerinde duran çalışmalarla birlikte (Sarma, 2008; Sarma, 2010; Dabla-Norris ve Diğ., 2010; Arora, 2014; Datta ve Singh, 2019) finansal tabana yayılmaya etki eden faktörleri belirlemeyi amaçlayan çalışmalar da bulunmaktadır. Etki eden faktörleri inceleyen çalışmaların bir kısmı (Hanning ve Jansen, 2010; Sarma ve Pais, 2011; Wang ve Guan, 2017; Bozkurt, Karakuş ve Yıldız, 2018; Kim, Yu ve Hassan, 2018) makroekonomik faktörler ile finansal tabana yayılma ilişkisi üzerinde odaklanırken bireysel faktörlerin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisini belirlemeye çalışan çalışmalar da literatüre önemli katkı sağlamıştır.

Camara, Pena ve Tuesta (2014) çalışmalarında, 2011 Ulusal Hane Halkı Araştırması ve Dünya Bankası Global Findex 2011 veri tabanında yer alan anketlerden elde edilen mikro verilere dayanarak Peru'da finansal tabana yayılmanın belirleyicilerini incelemişlerdir. Çalışma sonuçları geleneksel olarak daha savunmasız grupların (kadınlar, kırsal alanlarda yaşayanlar ve gençler) resmi finansal sisteme erişimde en büyük zorluk yaşayan gruplar olduğunu ortaya koymuştur. İşletmeler için, kurumsallığın ve eğitimin finansal katılımı önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir. Yine çalışmada finansal sistemden dışlanan bireyler için yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi gibi faktörlerin finansal tabana yayılmanın önündeki engellerin algılanmasını etkilediği belirlenmiştir.

Fungacova, Weill (2015) çalışmalarında Dünya Bankası Findex veri tabanından faydalanarak Çin'in finansal katılım düzeyini, engelleyicileri ve alternatif finansman kaynaklarını diğer BRICS ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışmada bireysel faktörlerin finansal tabana yayılma düzeyi, engelleyici faktörler ve alternatif borçlanma kanalları üzerindeki etkisi probit regresyon analizi ile araştırılmıştır. Resmi bir hesaba sahip olma ile bireylerin gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Eğitimin, resmi bir hesaba sahip olma ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Çin'de kadınların resmi hesaba sahip olma konusunda çekimser olduğu görülmüştür. Bu nedenle Çin'de cinsiyetin, resmi hesap ve resmi kredi sahipliği açısından finansal katılım üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Finansal tabana yayılma üzerinde yaşın lineer olmayan bir etkisi olduğu, belirli bir yaşa kadar finansal tabana yayılma düzeyi yaştaki artışla beraber artarken belirli bir yaştan sonra bu etkinin negatife döndüğü gözlemlenmiştir. Yine çalışmada bireysel faktörlerin finansal tabana yayılmayı engelleyen nedenler ve borçlanma alternatifleri üzerinde etkili olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır.

Abdu ve Diğ. (2015) çalışmalarında Nijerya'da finansal tabana yayılmayı etkileyen faktörleri ve finansal katılım açısından cinsiyet farklılığını Global Findex 2011 veri setini kullanarak ikili probit modeli ve Fairlie ayrıştırma tekniği ile belirlemeye çalışmışlardır. Ampirik bulgular, genç yaş, daha iyi eğitilmiş ve yüksek gelirli olmanın hane halkının finansal sisteme dahil olma olasılığını artırdığını; ileri yaşta, kadın ve düşük gelirli olmanın ise hane halkının finansal sisteme dahil olma olasılığını azalttığını göstermiştir. Ayrıştırma sonuçları, eğitilmiş (özellikle ortaöğretim) ve gelir seviyesi ikinci ve beşinci dağılım diliminde bulunan erkek hane halkları lehine finansal katılım açısından cinsiyet farklılığının varlığını doğrulamıştır.

Soumare, Tchana ve Kengne (2016) 2011 Global Findex veri tabanından yararlanarak kümeye özgü sabit etkiler modeli ile Batı Afrika'dan 10 ülke ve Orta Afrika'dan 8 ülkenin verilerini kullanarak finansal tabana yayılmanın belirleyicilerini çalışmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, her iki bölge için de formel finansmana erişimin temel olarak cinsiyet, eğitim, yaş, gelir, ikamet alanı, istihdam durumu, medeni hal, hane halkı büyüklüğü ve finansal kurumlara duyulan güven derecesi gibi bireysel özelliklerden etkilendiğini göstermiştir. Bununla birlikte, finansmana erişimin bir dizi önemli belirleyicisinde Orta Afrika ve Batı Afrika ile tüm Afrika bölgesi için farklılıklar belirlenmiştir. Özellikle, eğitilmiş, çalışma yaşında, şehir sakini olmanın ve tam zamanlı istihdam edilmenin her iki bölgede ve Afrika'da resmi hesaba erişim için önemli bireysel özellikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, erkek ve/veya evli olmak Orta Afrika ve Afrika için finansal katılımın pozitif belirleyicileriyken, Batı Afrika ve Afrika'da için gelirin önemli bir belirleyici olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca hane halkı büyüklüğünün Batı Afrika'daki hesap sahipliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca söz edilen belirleyicilerin tüm Afrika için tasarruf, borçlanma ve kullanım sıklığı için de belirleyici oldukları, fakat bu ilişkinin Orta ve Batı Afrika için geçerli olmadığı vurgulanmıştır.

Zins ve Weill (2016) 37 Afrika ülkesine Dünya Bankası 2014 Global Findex veri tabanında yer alan anketleri kullanılarak probit regresyon analizi ile cinsiyet, yaş, gelir seviyesi ve eğitim seviyesi faktörlerinin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisi incelemiştir. Analiz sonuçlarında kadın olmanın, resmi bir hesap sahibi olma veya resmi bir tasarruf olasılığını önemli ölçüde azaltırken, resmi kredi konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Yaşın, her üç finansal tabana yayılma göstergesiyle de doğrusal olmayan bir ilişkisi olduğu, yaşlı insanların finansal sisteme dahil edilme ihtimalinin yüksek olduğu, ancak belli bir yaştan sonra bu olasılığın azaldığı tespit edilmiştir. Çalışmada daha yüksek gelirin daha

yüksek finansal katılım ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimin tüm finansal tabana yayılma göstergeleri ile olumlu yönde ilişkili olduğu, eğitim seviyesindeki artışın finansal tabana yayılmayı artırdığı gözlemlenmiştir. Çalışmada bireysel faktörlerin resmi bir hesap sahibi olunmasının önündeki engeller, mobil bankacılık kullanımı, birikim nedenleri, kredi kullanım nedenleri ve alternatif borçlanma yöntemleri üzerindeki etkileri de ele alınmış ve bireysel faktörlerin birçok noktada önemli etkiler gösterdiği açıklanmıştır.

Abel, Mutandwa ve Roux (2018) çalışmalarında, 2014 yılında Finscope ve Zimbabwe İstatistik Kurumu tarafından 4000 katılımcı ile yapılan Finscope Tüketici Anketi'nden veriler kullanarak Zimbabwe'deki finansal tabana yayılmanın belirleyicilerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada logit modeli kullanılarak yaş ile finansal katılım arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışma eğitimin Zimbabwe'de finansal katılımı açıklamada önemli bir faktör olduğunu, mesafenin ise finansal katılım üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Logit modelin sonuçlarını denetlemek ve finansal tabana yayılmanın belirleyicilerini analiz etmek amacıyla ayrıca probit model de kullanılmıştır. Probit regresyon modeli, logit model kullanılarak elde edilen sonuçlara benzer sonuçlar vermiştir. Yaş, eğitim, finansal okuryazarlık, gelir ve internet bağlantısının finansal katılımı olumlu yönde ilişkili olduğu, dokümantasyon ve en yakın finansal hizmet sağlayıcısına olan mesafenin finansal katılımı olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Karakuş (2020) Türkiye'deki finansal tabana yayılma düzeyini ve finansal tabana yayılmayı etkileyen bireysel faktörleri belirleme amacına odaklandığı çalışmada, ayrıca finansal katılımı engelleyen nedenler ve bu nedenleri etkileyen faktörleri de Dünya Bankası 2011 ve 2014 Global Findex veri tabanını kullanarak probit analizi ile araştırmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'de finansal kuruluşlardan tasarruf ve kredinin 2011-2014 arasında arttığı tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, kadınların resmi bir hesaba sahip olma, resmi olarak tasarruf ve resmi kredi kullanma olasılıklarının daha az olduğunu işaret etmiştir. Yaşın finansal tabana yayılmanın bileşenleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak bu etkinin doğrusal olmadığı belirlenmiştir. Eğitimin ve gelir düzeyinin finansal katılım üzerindeki olumlu etkisi de çalışmada ortaya konmuştur. Finansal kurumlarda hesap sahipliğini engelleyen faktörlerin 2014 yılında 2011 yılına göre daha belirgin olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde yer alan finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörleri inceleyen çalışmaların genellikle Dünya Bankası Global Findex 2011 ve 2014 veri tabanlarından faydalandığı ve genellikle belirli bölgeler üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bu çalışma güncel veri seti olan Global Findex 2017 veri tabanından faydalanarak ve dört farklı gelir seviyesinde anket uygulanan tüm ülkelere ve Türkiye'ye ait veriler ile finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörleri belirleyerek literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada bireysel faktörlerin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisinin Türkiye için ve farklı gelir seviyesinde yer alan ülke grupları için belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Dünya Bankası 2017 Global Findex veri tabanından faydalanılmıştır. 140'tan fazla ekonomide 15 yaş ve üstü 150.000'den fazla yetişkinin ulusal temsili anketleri kullanılarak derlenen 2017 Global Findex veri tabanı, resmi ve gayri resmi finansal hizmetlere erişim ve bunların kullanımı hakkında güncellenmiş göstergeler içermektedir (Demirgüç-Kunt ve Diğ., 2018). Dünya Bankası 2017 Global Findex veri tabanından Türkiye için uygulanan anketlerle birlikte Dünya Bankası'nın tanımına² göre ülkelerin gelir seviyelerine göre sınıflandırılması

² Dünya Bankası, 2018'de Dünya Bankası Atlas metodu kullanılarak hesaplanan kişi başına gayrisafi milli hasılası (GSMH) 1,025 \$ veya daha düşük olan ülkeleri düşük gelirli ekonomiler, kişi başına GSMH'si 1.026 \$ ile 3.995 \$ arasında olanları orta gelirli ekonomiler, kişi başına GSMH'si 3.996 \$ ile 12.375 \$ arasında olanları üst orta gelirli ekonomiler ve kişi başına GSMH'si 12.376 dolar veya daha fazla olanları yüksek gelirli ekonomiler olarak tanımlamaktadır.

yapılarak düşük gelir seviyesi³, alt orta gelir seviyesi⁴, üst orta gelir seviyesi⁵ ve yüksek gelir seviyesinde⁶ yer alan ülkelerde uygulanan anketlerden yararlanılarak ülke grupları ve Türkiye için finansal tabana yayılma üzerinde etkili olan bireysel faktörler incelenmiştir.

Bir finansal kurumda hesap sahipliği, finansal kurumdan kredi kullanımı ve finansal kurumda tasarruf finansal tabana yayılmanın üç göstergesi olarak kabul edilebilir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2013). Dünya Bankası 2017 Global Findex veri tabanından yararlanılarak bireysel faktörlerin finansal tabana yayılmanın üç göstergesi üzerindeki etkisi Türkiye için ve ayrıca dört farklı gelir seviyesindeki ekonomiler için belirlenmiştir. Ayrıca uygulanan anketlerde katılımcıların bir finansal kurumda hesabı bulunmaması durumunda buna neden olan faktörlere de yer verilmiştir. Çalışmada hesap sahipliğini engelleyici faktörlerin bireysel özellikler ile ilişkisi de oluşturulan modeller ile sınanmıştır. Anketlerde katılımcıların finansal kurumlardan borçlanmalarının yanında aile veya arkadaşlardan borçlanmaları da ölçülmüştür. Çalışmada bireysel faktörlerin borçlanma tercihi üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Anketlerde katılımcıların tasarruf amaçlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Tasarruf amaçlarına bireysel faktörlerin etkisi de çalışmada incelenen bir diğer husustur. Bireysel faktörlerin banka kartı ve kredi kartı kullanımı üzerindeki etkisi de çalışmada incelenmiştir. Son olarak bireysel faktörlerin finansal sistemden gayrimenkul için kredi kullanımı üzerindeki etkisi oluşturulan model ile belirlenmiştir. Dünya Bankası 2017 Global Findex veri tabanında bulunan anketlerde bireysel faktör olarak katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, gelir seviyeleri ve eğitim seviyeleri yer almaktadır. Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklama
<i>Bağımlı Değişkenler</i>	
<i>Finansal Tabana Yayılmanın Ana Göstergeleri</i>	
Resmi Hesap	Bireyin bir finans kurumunda hesabı var ise 1, yoksa 0 olan kukla değişken
Resmi Kredi	Birey son 12 ayda finansal kurumdan borç aldı ise 1, almadı ise 0 olan kukla değişken
Resmi Birikim	Birey son 12 ay içinde bir finans kurumundaki hesabında birikim yaptı ise 1, yapmadı ise 0 olan kukla değişken
<i>Hesap Sahipliğinin Engelleyicileri</i>	
Çok Uzak	Çok uzak olması finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Çok Pahalı	Çok pahalı olması finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Doküman Eksikliği	Doküman eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken

³ Anket uygulanan ülkelerden Afganistan, Benin, Burkina Faso, Çad, Kongo Dem. Cum., Gine, Haiti, Madagaskar, Malavi, Mali, Nepal, Ruanda, Sierra Leone, Tacikistan, Tanzanya, Togo ve Uganda düşük gelirli ekonomilerdir.

⁴ Anket uygulanan ülkelerden Bangladeş, Bolivya, Kamboçya, Kamerun, Kongo Cum., Mısır Arap Cumhuriyeti, El Salvador, Gana, Honduras, Hindistan, Endonezya, Kenya, Kırgız Cumhuriyeti, Moritanya, Moldova, Moğolistan, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Senegal, Ukrayna, Özbekistan, Vietnam, Batı Şeria ve Gazze, Zambiya ve Zimbabve alt orta gelirli ekonomilerdir.

⁵ Anket uygulanan ülkelerden Arnavutluk, Cezayir, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Gabon, Gürcistan, Guatemala, Irak, Ürdün, Kazakistan, Kosova, Lübnan, Malezya, Mauritius, Meksika, Karadağ, Peru, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Güney Afrika, Sri Lanka, Tayland, Türkiye, Türkmenistan, Venezuela ve Makedonya üst orta gelirli ekonomilerdir.

⁶ Anket uygulanan ülkelerden Avustralya, Avusturya, Bahreyn, Belçika, Kanada, Şili, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Yeni Zelanda, Panama, Polonya, Portekiz, Suudi Arabistan, Singapur, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Tayvan, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Kuveyt ve Hong Kong yüksek gelirli ekonomilerdir.

Güven Eksikliği	Güven eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Para Eksikliği	Para eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Dini Nedenler	Dini sebepler finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Aile Üyesinin Hesabı Olması	Bir aile üyesinin hesabı olması finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Fin. Hizmetlere İhtiyaç Duymaması	Finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması finansal kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
<i>Borçlanma Tercihleri</i>	
Finansal Kurum	Birey son 12 ayda finansal kurumdan borç aldı ise 1, almadı ise 0 olan kukla değişken
Aile veya Arkadaşlar	Birey son 12 ayda ailesinden veya arkadaşlarından borç aldı ise 1, almadı ise 0 olan kukla değişken
<i>Birikim Nedeni</i>	
Tarım veya İşletme İçin	Birey son 12 ay içinde tarımsal amaçla ya da işletmesi için birikim yaptı ise 1, yapmadı ise 0 olan kukla değişken
İleri Yaşlar İçin	Birey son 12 ay içinde ileri yaşları için birikim yaptı ise 1, yapmadı ise 0 olan kukla değişken
<i>Kart Kullanımı</i>	
Banka Kartı	Bireyin banka kartı var ise 1, yoksa 0 olan kukla değişken
Kredi Kartı	Bireyin kredi kartı var ise 1, yoksa 0 olan kukla değişken
<i>Gayrimenkul için Kredi</i>	
Gayrimenkul için Kredi	Birey bir finansal kurumdan ev, daire veya arsa için kredi kullandı ise 1, kullanmadı ise 0 olan kukla değişken
<i>Bağımsız Değişkenler</i>	
Cinsiyet	Birey kadın ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Yaş	Bireyin yaşı (yıl olarak)
Gelir- İkinci %20	Birey ikinci gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir- Üçüncü %20	Birey üçüncü gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir- Dördüncü %20	Birey dördüncü gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir- Beşinci %20	Birey en yüksek gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Ortaöğretim	Bireyin eğitim düzeyi orta öğretim ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Yükseköğretim	Bireyin eğitim düzeyi yükseköğretim veya daha üstü ise 1, değilse 0 olan kukla değişken

Yukarıdaki tabloda yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinin belirlenmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

H₁: Bireysel faktörler ile finansal tabana yayılmanın ana göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₂: Bireysel faktörler ile hesap sahipliğinin engelleyicileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₃: Bireysel faktörler ile borçlanma tercihleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₄: Bireysel faktörler ile birikim nedenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₅: Bireysel faktörler ile kart kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₆: Bireysel faktörler ile gayrimenkul için kredi kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Aşağıdaki model ile bireysel faktörlerin⁷ finansal tabana yayılma göstergeleri, hesap sahipliğini engelleyen faktörler, borçlanma tercihi, tasarruf amacı, kart kullanımı ve gayrimenkul kredisi kullanımı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

$$X_i = \alpha + \beta_1 * Cinsiyet_i + \beta_2 * Yaş_i + \beta_3 * Gelirseviyesi_i + \beta_4 * Eğitimseviyesi_i + \varepsilon \quad (1)$$

Çalışmada kullanılan modelde yaş değişkeni dışındaki tüm değişkenler kukla değişkendir. İki değer alabilen nitel değişkenlere sahip nitel tercih modellerinden biri olan doğrusal olasılık modelinde, en belirgin sorun tahmin edilen olasılık değerlerinin “0” ve “1” aralığının dışında kalmasıdır. Bu sorunu çözmek için kullanılan modellerden biri probit modelidir. Probit model, olasılıkların “0” ile “1” arasında kalmasını sağlayan katsayılar belirleyen doğrusal olmayan bir modeldir (Güneri ve Durmuş, 2020). Bu nedenle bu çalışmada probit regresyon modeli kullanılmıştır. Probit regresyon analizinde elde edilen katsayılar lineer regresyon modelinde olduğu gibi marjinal etkileri göstermez. Bu nedenle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklayabilmek için marjinal etkilerin belirlenmesi gerekir. Marjinal etki, bağımsız değişkendeki bir birim değişimin bağımlı değişkenin 1 olması olasılığındaki beklenen değişimi ifade eder (Breen, Karlson ve Holm, 2018). Kurulan modellerde değişen varyans sorunu Lagrange çarpanı (LM) testi ile belirlenmiş (Çağlayan ve Ün, 2012) ve LM testine göre sabit varyans varsayımının sağlanmadığı modeller değişen varyanslı probit regresyon analizi ile incelenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Bir finansal kurumda hesabın bulunması, finansal kurumdan kredi kullanımı ve finansal kurumlarda birikim sahibi olma finansal tabana yayılmanın üç ana göstergesi olarak kabul edilebilir. Tablo 2’de yer alan bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde her üç göstergenin de ekonomilerin gelir seviyesi arttıkça arttığı görülmektedir. Düşük gelirli ekonomilerde bireylerin sadece %27,7’sinin bir finansal kurumda hesabı bulunurken, yüksek gelirli ekonomilerde bireylerin %92,3’ünün hesabı bulunduğu belirlenmiştir. Türkiye’de bireylerin %76’sının finansal bir kurumda hesabı bulunduğu görülmekle birlikte bu oran Türkiye’nin yer aldığı üst orta gelirli ekonomilerin ortalama düzeyinin (%61,8) üzerindedir. Son 12 ayda bir finans kurumundan kredi kullananlar düşük gelirli ekonomilerde %8,1 düzeyinde iken üst orta gelirli ekonomilerde bu oranın %12,5 ve yüksek gelirli ekonomilerde %16,5 olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise son 12 ay bir finans kurumundan kredi kullanan bireylerin oranı %26,9 ile yüksek gelirli ekonomilerin de üzerindedir. Finansal katılım açısından Türkiye’nin finans kurumlarından kredi kullanımı açısından önemli bir noktada olduğu belirtilebilir. Finansal kurumlarda son 12 ayda tasarruf bulundurulmasında ise Türkiye’nin %17,1 oran ile üst orta gelirli ekonomilerin ortalama seviyesinin (%17,7) altında olduğu, %48,2 olan yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının ise çok altında olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada bireylerin finansal kurumlarda hesabının bulunmamasına neden olan faktörler de incelenmiştir. Düşük gelirli ekonomilerde en temel nedenin bireylerin para eksikliği olduğu görülmektedir. Bunun yanında ilgili ekonomi için sırasıyla pahalı olması, doküman eksikliği ve çok uzak olmasının en yaygın belirtilen nedenler olduğu tespit edilmiştir. Alt orta gelir grubu ekonomilerde, düşük gelirli ekonomilere benzer şekilde en yüksek oranlı nedenler arasında para eksikliği, pahalı olması, doküman eksikliği ve çok uzak olmasının yanında bir aile üyesinin hesabı olmasının ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmamasının da yüksek oranlara ulaştığı görülmektedir. Üst orta gelirli ekonomilerde ve yüksek gelirli ekonomilerde hesap sahipliğini olumsuz etkileyen temel neden para eksikliği olmakla birlikte oransal olarak diğer önemli nedenlerin pahalı olması, bir aile üyesinin hesabı olmasının ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması olarak sıralandığı tespit edilmiştir. Çok uzak olması, çok pahalı olması, para

⁷ Modellerde yer alan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmadığı varyans büyütme faktörü (VIF) ile tespit edilmiştir.

eksikliği ve dini nedenlerin daha yüksek gelir seviyeli ülkeler için bireylerin hesap sahibi olmasını olumsuz etkileme oranı azalırken; çok pahalı olması, güven eksikliği, aile üyesinin hesabının olması ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmamasının daha yüksek gelir seviyesine sahip ülke gruplarında göreceli olarak daha önemli nedenler haline dönüştüğü görülmektedir. Türkiye için hesap sahibi olunmamasına neden olan en yüksek orana sahip faktör tüm gelir seviyesi ortalamalarından farklı olarak bir aile üyesinin hesabı bulunması olarak belirlenmiştir. Yine yüksek gelirli ekonomilere benzer şekilde hesabı bulunmayan bireylerin %49,7'si finansal hizmetlere ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir. Çok pahalı olması, para eksikliği ve güven eksikliği de hesap sahibi olunmasını etkileyen diğer önemli faktörlerdir. Türkiye için dini nedenlerin de tüm gelir seviyelerindeki ekonomilerinin ortalamalarının üzerinde bir oranla (%18,3) hesap sahipliği engelleyen bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin finansal kurumlar dışında aile veya arkadaşlarından borçlanmaları çalışmaya konu edilmiştir. Yüksek gelirli ekonomiler dışındaki tüm gelir seviyelerindeki ekonomiler için son 12 ayda aile veya arkadaşlardan borçlanma oranının finansal kurumlardan borçlanma oranından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yüksek gelirli ekonomiler ortalamasında ise son 12 ayda finansal kurumlardan borçlanan bireylerin oranı %16,5 iken aile veya arkadaşlardan borçlananların oranı %13,1 olarak belirlenmiştir. Türkiye'de tüm gelir seviyesi ortalamalarının üzerinde olan finansal kurumdan borçlanma oranı ile birlikte aile ve arkadaşlardan borçlanma oranının da %30,7 ile düşük gelirli ekonomiler ortalamasına (%31) benzer olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada bireylerin tasarruf yapma nedenleri de incelenmiştir. Bireylerin ileri yaşlar için birikim yapma oranlarının yüksek gelirli ekonomilerde %39,3 oranla diğer tüm gelir seviyesindeki ekonomi ortalamalarının çok üzerinde olduğu görülmüştür. Tarım veya işletme için birikim yapan bireylerin oranının düşük gelirli ekonomilerde (%19,9) ve alt orta gelirli ekonomilerde (%16,2) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de ileri yaşlar için birikim yapanların oranının %21,9 ile üst orta gelirli ekonomiler ortalamasının üzerinde olduğu, tarım veya işletme için birikim yapanların oranının (%12,6) da üst orta gelirli ekonomiler ortalamasının ve yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Banka kartı ve kredi kartı kullanımı daha yüksek gelir seviyesine sahip ekonomi ortalamalarında daha yüksektir. Yüksek gelirli ekonomiler ortalamasında banka kartına sahip olan bireylerin oranı %81,9 ve kredi kartına sahip olan bireylerin oranı %46,7'dir. Düşük gelirli ekonomiler ortalamasında banka kart ve kredi kartına sahip olma oranlarının sırasıyla %11,1 ve %3 ile oldukça düşük seviyelerde olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de banka kartına sahip bireylerin oranı %71,8 ile üst orta gelirli ekonomiler ortalamasının (%45,4) oldukça üzerindedir. Kredi kartına sahip olma oranı da Türkiye'de %52,1 ile yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının dahi üstündedir. Gayrimenkul için kredi kullanımının da kart sahipliğine benzer şekilde daha yüksek gelir seviyesine sahip ülke ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Türkiye için de %12,6 ile gayrimenkul için kredi kullanan bireylerin oranının %24,7 oranlı yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının altında olmakla birlikte %10,4 oranlı üst orta gelirli ekonomiler ortalamasının üzerindedir.

Tablo 2. Bağımsız Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>			<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>			<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		
	<i>Gözlem</i>	<i>Ort.</i>	<i>St. Sp.</i>	<i>Gözlem</i>	<i>Ort.</i>	<i>St. Sp.</i>	<i>Gözlem</i>	<i>Ort.</i>	<i>St. Sp.</i>
<i>Finansal Tabana Yayılmanın Ana Göstergeleri</i>									
Resmi Hesap	16504	0.277	0.448	29202	0.431	0.495	41825	0.618	0.486
Resmi Kredi	16302	0.081	0.273	28853	0.112	0.315	41520	0.125	0.330
Resmi Birikim	16262	0.106	0.308	28876	0.128	0.334	41260	0.177	0.382
<i>Hesap Sahipliğinin Engelleycileri</i>									
Çok Uzak	12067	0.280	0.449	17573	0.222	0.416	17861	0.190	0.392
Çok Pahalı	11693	0.323	0.468	16904	0.318	0.466	17143	0.366	0.482
Doküman Eksikliği	12118	0.290	0.454	17743	0.231	0.422	17967	0.191	0.393
Güven Eksikliği	12011	0.178	0.382	17360	0.201	0.401	17649	0.241	0.428
Para Eksikliği	12078	0.758	0.428	17850	0.635	0.481	18080	0.599	0.490
Dini Nedenler	12298	0.078	0.269	17551	0.084	0.278	17903	0.070	0.255
Aile Üyesinin Hesabı Olması	12077	0.107	0.310	17552	0.182	0.386	17833	0.279	0.448
Fin. Hizmetlere İhtiyaç Duymaması	12146	0.183	0.386	17663	0.299	0.458	17851	0.385	0.487
<i>Borçlanma Tercihleri</i>									
Finansal Kurum	16302	0.081	0.273	28853	0.112	0.315	41520	0.125	0.330
Aile veya Arkadaşlar	16324	0.310	0.462	28887	0.289	0.453	41484	0.230	0.421
<i>Birikim Nedeni</i>									
Tarım veya İşletme İçin	16294	0.199	0.399	28810	0.162	0.369	41298	0.115	0.319
İleri Yaşlar İçin	16288	0.111	0.315	28776	0.139	0.346	41229	0.174	0.379
<i>Kart Kullanımı</i>									
Banka Kartı	16164	0.111	0.314	28905	0.247	0.431	41405	0.454	0.498
Kredi Kartı	16034	0.030	0.171	28681	0.049	0.215	41373	0.145	0.352
<i>Gayrimenkul için Kredi</i>									
Gayrimenkul için Kredi	16299	0.068	0.253	28913	0.072	0.258	41543	0.104	0.305
<i>YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER TÜRKİYE</i>									
	<i>Gözlem</i>	<i>Ort.</i>	<i>St. Sp.</i>	<i>Gözlem</i>	<i>Ort.</i>	<i>St. Sp.</i>			
<i>Finansal Tabana Yayılmanın Ana Göstergeleri</i>									
Resmi Hesap	42148	0.923	0.267	1000	0.760	0.427			
Resmi Kredi	41906	0.165	0.371	989	0.269	0.392			
Resmi Birikim	41800	0.482	0.500	992	0.171	0.377			
<i>Hesap Sahipliğinin Engelleycileri</i>									
Çok Uzak	4172	0.153	0.360	262	0.130	0.336			
Çok Pahalı	4063	0.392	0.488	254	0.224	0.417			
Doküman Eksikliği	4188	0.193	0.395	265	0.140	0.347			
Güven Eksikliği	4132	0.244	0.430	269	0.230	0.421			
Para Eksikliği	4196	0.537	0.499	272	0.382	0.486			
Dini Nedenler	4204	0.042	0.201	268	0.183	0.387			
Aile Üyesinin Hesabı Olması	4135	0.357	0.479	268	0.660	0.474			
Fin. Hizmetlere İhtiyaç Duymaması	4169	0.452	0.498	270	0.448	0.497			
<i>Borçlanma Tercihleri</i>									
Finansal Kurum	41906	0.165	0.371	989	0.269	0.392			
Aile veya Arkadaşlar	41895	0.131	0.337	992	0.307	0.461			
<i>Birikim Nedeni</i>									
Tarım veya İşletme İçin	41872	0.125	0.331	985	0.126	0.332			
İleri Yaşlar İçin	41775	0.393	0.488	985	0.219	0.414			
<i>Kart Kullanımı</i>									
Banka Kartı	41966	0.819	0.385	996	0.718	0.450			
Kredi Kartı	41871	0.467	0.499	986	0.521	0.500			
<i>Gayrimenkul için Kredi</i>									
Gayrimenkul için Kredi	41909	0.247	0.431	986	0.126	0.332			

3.2. Finansal Tabana Yayılma Göstergelerine Etki Eden Faktörler

Bir finansal kurumda hesap bulunması, bir finansal kurumdan kredi kullanımı ve finansal kurumda yapılan tasarruf ile ifade edilen finansal göstergelerine etki eden bireysel faktörler dört farklı gelir seviyesindeki ekonomiler için ve Türkiye için belirlenmiştir (Tablo 3). Kurulan tüm modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu probit modeller için LR chi2 ile ve değişen varyanslı probit modeller için Wald Testi ile belirlenmiştir.

Düşük gelirli ekonomiler, alt orta gelirli ekonomiler ve üst orta gelirli ekonomiler için tüm bağımsız değişkenlerin bir finansal kurumda hesap sahibi olunması üzerinde etkisi olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Her üç gelir seviyesindeki ekonomiler için kadınların finansal kurumda hesabı bulunma olasılığını düşürdüğü belirlenmiştir. Yaşın ise hesap sahipliğini pozitif olarak etkilediği, diğer bir ifadeyle yaş büyüdükçe bireylerin hesap sahibi olma olasılığının yükseldiği belirlenmiştir. Yine her üç gelir seviyesindeki ekonomiler için gelir seviyesi arttıkça hesap sahibi olma olasılığının arttığı, daha üst gelir seviyelerinde belirlenen daha yüksek katsayılar ile tespit edilmiştir. Gelir seviyesinde olduğu gibi eğitim seviyesindeki artışın da hesap sahibi olma olasılığını ilgili ekonomiler için artırdığı belirlenmiştir. Yüksek gelirli ekonomiler için elde edilen sonuçlar, cinsiyet dışında tüm bağımsız değişkenlerin diğer üç gelir seviyesindeki ekonomiler ile örtüştüğünü göstermektedir. Yüksek gelirli ekonomilerde cinsiyetin hesap sahipliği üzerindeki etkisi ise istatistiksel olarak açıklanamamıştır. Türkiye için kadın olmanın hesap sahipliği üzerindeki negatif etkisi belirlenmiştir. Kadın olmanın hesap sahibi olma olasılığını %28,4 azalttığı ve tüm ülke grupları içerisinde bu katsayının en yüksek seviye olduğu tespit edilmiştir. Gelir ve eğitim seviyesi ile hesap sahipliği arasında ise pozitif bir ilişki belirlenmiştir. Bir bireyin dördüncü ve beşinci %20'lik gelir grubunda bulunması hesap sahibi olma olasılığını sırasıyla %14,4 ve %16,5 artırmaktadır. Benzer şekilde bir bireyin ortaöğretim ve yükseköğretim veya daha üstünde eğitim almış olması hesap sahibi olma olasılığını sırasıyla %16,2 ve %28,1 artırmaktadır. Türkiye için yaşın ise hesap sahipliği üzerindeki etkisi açıklanamamıştır.

Finansal tabana yayılmanın bir diğer göstergesi olarak kabul edilen finansal kurumlardan kredi kullanımı üzerinde düşük gelirli ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomiler için kadın olmanın negatif etkisi belirlenmiştir. Düşük gelirli ekonomilerde yaş ile finansal kurumlardan kredi kullanımı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmasına rağmen üst orta gelirli ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomilerde ilişkinin negatif olduğu, yani yaş arttıkça kredi kullanma olasılığının düştüğü tespit edilmiştir. Her dört gelir seviyesindeki ekonomiler için gelir seviyesindeki ve eğitim seviyesindeki artışın finansal kurumdan kredi kullanma olasılığını artırdığı belirlenmiştir. Türkiye için kadın olmanın finansal kurumdan kredi kullanma olasılığını %5,9 azalttığı görülmektedir. Ortaöğretim düzeyinde eğitim almış olmanın kredi kullanma olasılığını %11,1, yükseköğretim veya daha üstü eğitim almış olmanın ise kredi kullanım olasılığını %7,6 yükselttiği belirlenmiştir. Gelir seviyelerinden sadece ikinci %20'lik dilimde bulunmanın kredi kullanımı üzerindeki pozitif etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Son 12 ayda finansal bir kurumda tasarrufta bulunulması üzerinde düşük gelirli ekonomiler, alt orta gelirli ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomiler için kadın olmanın negatif yönlü etkisi tespit edilmiştir. Yaşın finansal kurumlarda birikim üzerinde düşük gelir ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomiler için pozitif yönlü etkisi belirlenirken diğer gelir grupları için ilişki istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Her dört gelir seviyesindeki ülke grubu için de eğitim seviyesinin ve gelir seviyesinin artmasının finansal kurumdan kredi kullanımında olduğu gibi birikim yapmayı da olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Türkiye için kadın olmanın finansal kurumda birikim yapma olasılığını %5,1 azalttığı belirlenmiştir. Eğitim seviyesindeki artış ise finansal kurumda birikim olasılığını artırmaktadır. Bir bireyin yükseköğretim veya daha üstü eğitim almış olması finansal kurumda birikim yapma olasılığını %17,9 yükseltmektedir. İkinci ve üçüncü %20'lik gelir grubunda bulunmanın finansal kurumda tasarruf bulunma olasılığı ile ilişkisi istatistiksel olarak açıklanamaz iken dördüncü ve beşinci %20'lik gelir gruplarında yer almanın finansal kurumlarda birikim olasılığını sırasıyla %22,7 ve %18,4 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Finansal Tabana Yayımla Göstergelerine Etki Eden Faktörler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>			<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>			<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		
	<i>Resmi Hesap</i>	<i>Resmi Kredi</i>	<i>Resmi Birikim</i>	<i>Resmi Hesap</i>	<i>Resmi Kredi</i>	<i>Resmi Birikim</i>	<i>Resmi Hesap</i>	<i>Resmi Kredi</i>	<i>Resmi Birikim</i>
Cinsiyet	-0.036 (0.000)*	-0.008 (0.035)**	-0.014 (0.004)*	-0.054 (0.000)*	-0.006 (0.332)	-0.025 (0.000)*	-0.044 (0.000)*	-0.088 (0.000)*	-0.027 (0.593)
Yaş	0.003 (0.000)*	0.001 (0.000)*	0.001 (0.002)*	0.003 (0.000)*	0.001 (0.494)	0.000 (0.464)	0.004 (0.000)*	-0.002 (0.002)*	0.000 (0.407)
Gelir-İkinci%20	0.027 (0.012)**	0.006 (0.351)	0.005 (0.417)	0.038 (0.000)*	0.002 (0.672)	0.021 (0.000)*	0.048 (0.000)*	0.144 (0.000)*	0.025 (0.002)*
Gelir-Üçün.%20	0.043 (0.000)*	0.015 (0.028)**	0.027 (0.000)*	0.074 (0.000)*	0.026 (0.000)*	0.043 (0.000)*	0.079 (0.000)*	0.114 (0.000)*	0.063 (0.002)*
Gelir-Dörd.%20	0.084 (0.000)*	0.027 (0.000)*	0.050 (0.000)*	0.096 (0.000)*	0.031 (0.000)*	0.067 (0.000)*	0.127 (0.000)*	0.187 (0.000)*	0.100 (0.002)*
Gelir-Beş.%20	0.174 (0.000)*	0.046 (0.000)*	0.112 (0.000)*	0.189 (0.000)*	0.038 (0.000)*	0.146 (0.000)*	0.176 (0.000)*	0.240 (0.000)*	0.174 (0.002)*
Ortaöğr.	0.157 (0.000)*	0.034 (0.000)*	0.054 (0.000)*	0.130 (0.000)*	0.005 (0.267)	0.042 (0.000)*	0.146 (0.000)*	0.284 (0.000)*	0.035 (0.002)*
Yükseköğ.	0.376 (0.000)*	0.042 (0.000)*	0.126 (0.000)*	0.395 (0.000)*	0.063 (0.000)*	0.145 (0.000)*	0.338 (0.000)*	0.570 (0.000)*	0.136 (0.002)*
Gözlem	16,371	16,176	16,136	28,981	28,659	28,671	41,514	41,225	40,966
PseudoR2	0.0820					0.0697		0.0274	
Log-olb.	-8864	-4471	-5098	-18405	-9903	-10215	-25440	-15116	-18064
LM Test	2.1 (0.350)	8.19 (0.016)***	0.98 (0.613)	18.03 (0.000)*	6.73 (0.034)**	0.12 (0.942)	165.00 (0.000)*	1.78 (0.411)	5.25 (0.072)***
Model	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.
LR chi2	1584.63	141.60	690.48	295.20	143.35	1529.79	864.50	851.32	939.40
/Wald Test	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*
YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER TÜRKİYE									
	<i>Resmi Hesap</i>	<i>Resmi Kredi</i>	<i>Resmi Birikim</i>	<i>Resmi Hesap</i>	<i>Resmi Kredi</i>	<i>Resmi Birikim</i>			
Cinsiyet	-0.021 (0.129)	-0.037 (0.460)	-0.024 (0.000)*	-0.284 (0.000)*	-0.059 (0.013)**	-0.051 (0.060)***			
Yaş	0.002 (0.000)*	-0.002 (0.000)*	0.001 (0.000)*	0.002 (0.635)	-0.001 (0.325)	-0.002 (0.125)			
Gelir-İkinci %20	0.006 (0.110)	0.021 (0.001)*	0.067 (0.000)*	-0.029 (0.531)	0.076 (0.081)***	0.046 (0.293)			
Gelir-Üçün. %20	0.016 (0.000)*	0.034 (0.000)*	0.130 (0.000)*	0.053 (0.281)	0.043 (0.283)	0.067 (0.117)			
Gelir-Dörd. %20	0.027 (0.000)*	0.038 (0.000)*	0.162 (0.000)*	0.144 (0.019)**	0.064 (0.116)	0.227 (0.000)*			
Gelir-Beşi. %20	0.041 (0.000)*	0.051 (0.000)*	0.226 (0.000)*	0.165 (0.007)*	0.039 (0.297)	0.184 (0.000)*			
Ortaöğr.	0.099 (0.000)*	0.064 (0.000)*	0.197 (0.000)*	0.162 (0.012)**	0.111 (0.001)*	0.136 (0.001)*			
Yükseköğ.	0.137 (0.000)*	0.106 (0.000)*	0.344 (0.000)*	0.281 (0.005)*	0.076 (0.059)***	0.179 (0.001)*			
Gözlem	41,716	41,496	41,386	1,000	992	989			
PseudoR2					0.0347	0.0680			
Log-olb.	-10073	-18137	-26879	-456	-438	-536			
LM Test	302.31 (0.000)*	37.25 (0.000)*	4.81 (0.090)***	27.89 (0.000)*	3.48 (0.175)	4.52 (0.104)			
Model	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Probit Reg.			
LR chi2	978.24	268.72	448.43	41.95	31.56	78.33			
/Wald Test	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*			

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

3.3. Hesap Sahipliğini Engelleyen Nedenlere Etki Eden Faktörler

Hesap sahibi olmayan bireylerin bu duruma neden olarak gördüğü etkenlere bireysel faktörlerin etkisi probit ve değişen varyanslı probit modeller ile test edilmiş ve sonuçlar Tablo 4'te özetlenmiştir. Düşük gelirli ekonomiler için hesap sahipliğini engelleyen etmenler için kurulan modellerin tamamının anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yaşın, kadın olmanın, artan gelir ve eğitim seviyesinin çok uzak olma nedeniyle hesap sahibi olunmaması üzerinde negatif etkisi bulunduğu, bir diğer ifadeyle kadın olanlarda, daha ileri yaşlarda, daha yüksek gelir ve eğitim seviyelerinde uzak bulma nedeni ile hesap sahibi olunmaması olasılığının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Pahalı olma, doküman eksikliği ve para eksikliği nedeniyle hesap sahibi olma olasılığı eğitim seviyesi artarken azalmakta olmasına rağmen, daha üst eğitim seviyelerinde güven eksikliği nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığı artmaktadır. Yaştaki artış doküman eksikliği, güven eksikliği, dini nedenler ve aile üyesinin hesabı olmasının hesap sahibi olmamaya neden olma olasılığını azaltırken, para eksikliği ve finansal hizmetler ihtiyaç duyulmamasının hesap sahibi olmamaya neden olma olasılığını artırmaktadır. Gelir seviyesindeki artış, aile üyesinin hesap sahibi olması nedeniyle bir finansal kurumda hesap açtırmama olasılığını azaltmaktadır. Ortaöğretim seviyesinde eğitim alan bireyler, dini nedenlerden dolayı hesap sahibi olmama olasılığını azaltırken finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığını artırmaktadır.

Alt orta gelirli ekonomilerde bireylerin gelir ve eğitim seviyesinin yüksek olması, çok uzak ve çok pahalı olması nedeniyle hesap sahibi olunmaması olasılığını azaltmaktadır. Yaş ve eğitim seviyesindeki artış, doküman eksikliği nedeniyle hesap bulunmaması olasılığını azaltmakta iken güven eksikliği nedeniyle sahip sahibi olunmaması olasılığını artırmaktadır. Kadın olmadan dolayı hesap sahipliğinin çok pahalı bulunma olasılığı artmaktadır. Gelir ve eğitim seviyesinin yüksek olması para eksikliği nedeniyle hesap alınmaması olasılığını azaltmakta iken ileri yaşlarda olunması bu olasılığı artırmaktadır. Bireylerin daha üst eğitim seviyelerinde olması dini nedenlerden dolayı hesap sahibi olunmaması olasılığını azaltmaktadır. Bireylerin daha üst eğitim ve gelir seviyelerinde olması aile üyesinin hesabı olmasından dolayı hesap sahibi olunmaması olasılığını artırmaktadır. Kadın olma, daha ileri yaşlarda olma ve daha üst eğitim seviyesinde olma finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedeniyle hesap sahibi olunmaması olasılığını artırmaktadır.

Üst orta gelirli ekonomilerde kadın olma, çok uzak olma, doküman eksikliği, güven eksikliği ve dini nedenlerden dolayı hesap sahibi olmama olasılığını azaltırken çok pahalı olması finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedenlerinden ötürü hesap sahibi olmama olasılığını artırmaktadır. İleri yaşlarda çok uzak olması, çok pahalı olması, para eksikliği ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmamasından dolayı bir finansal kurumda hesabı bulunmama olasılığını artırırken, doküman eksikliği, dini nedenler ve aile üyesinin hesabı olması nedenlerinden ötürü hesabı bulunmama olasılığını azaltmaktadır. Bireyin daha üst gelir seviyelerinde yer alması çok uzak olma, çok pahalı olma, para eksikliği ve dini nedenlerden dolayı hesap sahibi olmama olasılığını azaltırken güven eksikliği, aile üyesinin hesabı olması ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığını yükseltmektedir. Bireylerin daha yüksek eğitim seviyelerinde olması, çok uzak olma, çok pahalı olma, doküman eksikliği, para eksikliği ve dini nedenlerden dolayı hesaba sahip olmama olasılığını azaltırken güven eksikliği, aile üyesinin hesabı olması ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedenlerinden dolayı hesap sahibi olmama olasılığını artırmaktadır.

Yüksek gelirli ekonomilerin için güven eksikliği ve dini nedenler için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Daha ileri yaşlarda çok uzak olması, çok pahalı olması, para eksikliği ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyulmaması nedeniyle finansal kurumlarda hesap sahibi olunmama olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaşın artması ile aile üyesinin hesabı olmasından dolayı hesap sahibi olunmama olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bireyin dördüncü ve beşinci %20'lik gelir gruplarında bulunması çok uzak ve çok pahalı olması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığını azaltmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça bireylerin aile üyesinin hesabı olması nedeniyle hesaba sahip olmama olasılığını artırdığı belirlenmiştir.

Türkiye için sadece çok pahalı olma ve aile üyesinin hesabı olması için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Kadınların ve ikinci ve üçüncü %20'lik gelir grubunda yer alanların çok pahalı olması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığı düşükken aile üyesinin hesabı olması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığı yüksektir. Ayrıca ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip bireylerin çok pahalı olması nedeniyle hesap sahibi olmama olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Hesap Sahipliğini Engelleyen Nedenlere Etki Eden Faktörler

<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>								
	<i>Çok Uzak</i>	<i>Çok Pahalı</i>	<i>Doküman Eksikliği</i>	<i>Güven Eksikliği</i>	<i>Para Eksikliği</i>	<i>Dini Nedenler</i>	<i>Aile Üy. Hesabı Olması</i>	<i>Fin. Hiz. İhtiyaç Duymama</i>
Cinsiyet	-0.043 (0.000)*	-0.010 (0.276)	0.014 (0.401)	-0.026 (0.000)*	0.001 (0.504)	-0.004 (0.418)	0.029 (0.956)	0.008 (0.278)
Yaş	-0.001 (0.001)*	0.000 (0.109)	-0.004 (0.000)*	-0.001 (0.031)**	0.000 (0.000)*	-0.001 (0.002)*	-0.002 (0.000)*	0.000 (0.036)**
Gelir- İkinci %20	-0.011 (0.424)	0.007 (0.603)	0.007 (0.627)	0.001 (0.923)	0.006 (0.648)	0.004 (0.657)	-0.005 (0.524)	-0.001 (0.947)
Gelir- Üçüncü %20	-0.019 (0.149)	-0.001 (0.920)	0.010 (0.450)	-0.010 (0.356)	0.024 (0.050)***	-0.007 (0.371)	0.015 (0.096)***	0.010 (0.384)
Gelir-Dördüncü %20	-0.029 (0.029)**	-0.012 (0.399)	-0.006 (0.662)	-0.005 (0.663)	0.006 (0.646)	-0.004 (0.611)	0.021 (0.017)**	0.008 (0.481)
Gelir-Beşinci %20	-0.051 (0.000)*	-0.015 (0.271)	-0.016 (0.231)	0.009 (0.427)	-0.009 (0.469)	-0.009 (0.422)	0.055 (0.000)*	0.018 (0.112)
Ortaöğretim	-0.059 (0.000)*	-0.016 (0.097)***	-0.023 (0.008)*	0.030 (0.000)*	-0.039 (0.000)*	-0.014 (0.010)**	0.026 (0.000)*	0.022 (0.006)*
Yükseköğretim	-0.110 (0.000)*	-0.117 (0.000)*	-0.054 (0.036)**	0.049 (0.021)**	-0.136 (0.000)*	0.006 (0.690)	0.015 (0.369)	0.013 (0.542)
Gözlem	11,977	11,602	12,027	11,922	12,208	11,990	11,986	12,054
Pseudo R2	0.0069	0.0020		0.0048		0.0028		0.0019
Log-olabilirlik	-7056	-7283	-7154	-5538	-6720	-3279	-4007	-5712
LM Test İstatistiği	2.47 (0.291)	0.86 (0.651)	23.16 (0.000)*	2.55 (0.279)	10.28 (0.006)*	4.37 (0.112)	25.19 (0.000)*	3.78 (0.151)
Model	Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.
LR chi2 /Wald	98.48 (0.000)*	29.09 (0.000)*	36.94 (0.000)*	53.27 (0.000)*	227.5 (0.000)*	18.13 (0.020)**	70.45 (0.000)*	22.05 (0.004)*
<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>								
	<i>Çok Uzak</i>	<i>Çok Pahalı</i>	<i>Doküman Eksikliği</i>	<i>Güven Eksikliği</i>	<i>Para Eksikliği</i>	<i>Dini Nedenler</i>	<i>Aile Üy. Hesabı Olması</i>	<i>Fin. Hiz. İhtiyaç Duymama</i>
Cinsiyet	-0.007 (0.243)	0.007 (0.022)**	-0.008 (0.147)	-0.013 (0.277)	0.014 (0.421)	-0.006 (0.173)	0.026 (0.965)	0.003 (0.000)*
Yaş	0.000 (0.661)	0.002 (0.297)	-0.005 (0.000)*	0.001 (0.000)*	0.000 (0.000)*	0.000 (0.739)	-0.003 (0.000)*	0.001 (0.000)*
Gelir- İkinci %20	-0.029 (0.004)*	-0.014 (0.225)	0.001 (0.930)	0.005 (0.562)	0.003 (0.791)	-0.001 (0.878)	0.012 (0.153)	0.009 (0.372)
Gelir- Üçüncü %20	-0.043 (0.000)*	-0.035 (0.017)**	0.001 (0.949)	0.010 (0.279)	-0.018 (0.149)	-0.003 (0.683)	0.026 (0.003)*	0.007 (0.516)
Gelir-Dördüncü %20	-0.066 (0.000)*	-0.053 (0.012)**	-0.015 (0.126)	0.001 (0.910)	-0.044 (0.009)*	-0.017 (0.008)*	0.043 (0.000)*	0.013 (0.208)
Gelir-Beşinci %20	-0.059 (0.000)*	-0.059 (0.002)*	-0.010 (0.306)	0.015 (0.151)	-0.088 (0.001)*	-0.003 (0.627)	0.091 (0.000)*	0.031 (0.006)*
Ortaöğretim	-0.075 (0.000)*	-0.025 (0.013)**	-0.037 (0.000)*	0.035 (0.000)*	-0.022 (0.008)*	-0.038 (0.000)*	0.037 (0.000)*	0.064 (0.000)*
Yükseköğretim	-0.123 (0.000)*	-0.046 (0.042)**	-0.113 (0.000)*	0.084 (0.000)*	-0.079 (0.002)*	-0.040 (0.000)*	0.039 (0.007)*	0.168 (0.000)*
Gözlem	17,430	16,767	17,598	17,225	17,700	17,404	17,412	17,520
Pseudo R2	0.0140					0.0099		
Log-olabilirlik	-9101	-10416	-9296	-8585	-11535	-4942	-8095	-10563
LM Test İstatistiği	1.45 (0.484)	8.37 (0.015)**	90.04 (0.000)*	9.97 (0.006)*	6.77 (0.033)**	1.87 (0.392)	71.39 (0.0000)*	38.58 (0.000)*
Model	Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.
LR chi2 /Wald	257.87 (0.000)*	110.43 (0.000)*	110.65 (0.000)*	252.8 (0.000)*	149.99 (0.000)*	98.55 (0.000)*	135.43 (0.000)*	356.65 (0.000)*

ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER

	<i>Çok Uzak</i>	<i>Çok Pahalı</i>	<i>Doküman Eksikliği</i>	<i>Güven Eksikliği</i>	<i>Para Eksikliği</i>	<i>Dini Nedenler</i>	<i>Aile Üy. Hesabı Olması</i>	<i>Fin. Hiz. İhtiyaç Duymama</i>
Cinsiyet	-0.015 (0.008)*	0.018 (0.000)*	-0.017 (0.063)***	-0.040 (0.000)*	0.017 (0.608)	-0.013 (0.001)*	0.051 (0.428)	0.002 (0.002)*
Yaş	0.000 (0.027)**	0.001 (0.043)**	-0.005 (0.000)*	0.000 (0.399)	0.003 (0.000)*	-0.001 (0.000)*	-0.004 (0.000)*	0.000 (0.000)*
Gelir- İkinci %20	-0.022 (0.027)**	-0.013 (0.198)	0.002 (0.841)	0.015 (0.114)	-0.010 (0.309)	-0.008 (0.171)	0.051 (0.000)*	0.029 (0.009)*
Gelir- Üçüncü %20	-0.035 (0.001)*	-0.028 (0.045)**	-0.004 (0.608)	0.017 (0.079)***	-0.035 (0.001)*	-0.013 (0.026)**	0.057 (0.000)*	0.018 (0.069)***
Gelir-Dördüncü %20	-0.066 (0.000)*	-0.053 (0.013)**	-0.007 (0.437)	0.004 (0.711)	-0.061 (0.000)*	-0.017 (0.005)*	0.073 (0.000)*	0.023 (0.048)**
Gelir-Beşinci %20	-0.091 (0.000)*	-0.077 (0.008)*	-0.017 (0.068)***	0.023 (0.029)**	-0.128 (0.000)*	-0.005 (0.488)	0.093 (0.000)*	0.027 (0.027)**
Ortaöğretim	-0.062 (0.000)*	-0.030 (0.042)**	-0.034 (0.000)*	0.048 (0.000)*	-0.039 (0.000)*	-0.030 (0.000)*	0.015 (0.039)**	0.065 (0.000)*
Yükseköğretim	-0.111 (0.000)*	-0.048 (0.026)**	-0.085 (0.000)*	0.039 (0.005)*	-0.069 (0.000)*	-0.029 (0.001)*	0.031 (0.041)**	0.094 (0.000)*
Gözlem	17,714	17,002	17,822	17,504	17,933	17,758	17,694	17,706
Pseudo R2				0.0053		0.0097		
Log-olabilirlik	-8427	-11099	-8410	-9619	-11858	-4450	-10212	-11733
LM Test İstatistiği	14.93 (0.000)*	35.11 (0.000)*	61.57 (0.000)*	2.21 (0.330)	83.10 (0.000)*	2.72 (0.257)	79.99 (0.000)*	49.60 (0.000)*
Model	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.
LR chi2 /Wald	260.91 (0.000)*	86.21 (0.000)*	86.69 (0.000)*	103.10 (0.000)*	101.58 (0.000)*	87.47 (0.000)*	90.23 (0.000)*	141.75 (0.000)*

YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER

	<i>Çok Uzak</i>	<i>Çok Pahalı</i>	<i>Doküman Eksikliği</i>	<i>Güven Eksikliği</i>	<i>Para Eksikliği</i>	<i>Dini Nedenler</i>	<i>Aile Üy. Hesabı Olması</i>	<i>Fin. Hiz. İhtiyaç Duymama</i>
Cinsiyet	0.004 (0.720)	-0.009 (0.945)	1.435 (0.000)*	-0.040 (0.582)	0.051 (0.206)	-0.010 (0.123)	0.055 (0.441)	-0.023 (0.352)
Yaş	0.002 (0.000)*	0.007 (0.003)*	-0.003 (0.610)	0.004 (0.129)	0.000 (0.072)***	0.000 (0.517)	-0.010 (0.000)*	0.002 (0.001)*
Gelir- İkinci %20	-0.004 (0.792)	0.000 (0.980)	0.015 (0.628)	-0.004 (0.841)	-0.084 (0.138)	-0.016 (0.072)***	0.022 (0.216)	0.042 (0.085)***
Gelir- Üçüncü %20	-0.001 (0.960)	-0.013 (0.489)	-0.034 (0.577)	-0.013 (0.556)	-0.097 (0.114)	-0.010 (0.280)	0.002 (0.913)	0.018 (0.352)
Gelir-Dördüncü %20	-0.059 (0.001)*	-0.042 (0.052)***	-0.039 (0.608)	-0.003 (0.869)	-0.153 (0.180)	-0.007 (0.509)	0.009 (0.633)	-0.024 (0.243)
Gelir-Beşinci %20	-0.075 (0.000)*	-0.053 (0.015)**	-0.019 (0.631)	-0.006 (0.757)	-0.156 (0.180)	-0.006 (0.573)	-0.002 (0.916)	-0.021 (0.383)
Ortaöğretim	-0.026 (0.035)**	0.013 (0.383)	-0.011 (0.621)	0.029 (0.040)**	-0.037 (0.211)	0.001 (0.889)	0.049 (0.001)*	0.060 (0.009)*
Yükseköğretim	-0.027 (0.225)	-0.071 (0.049)**	0.050 (0.590)	-0.033 (0.166)	-0.052 (0.229)	-0.019 (0.094)***	0.108 (0.000)*	0.029 (0.326)
Gözlem	4,124	4,019	4,140	4,085	4,147	4,159	4,086	4,122
Pseudo R2	0.0324					0.0070		
Log-olabilirlik	-1706	-2547	-1963	-2182	-2809	-711	-2475	-2791
LM Test İstatistiği	0.81 (0.667)	52.01 (0.000)*	11.23 (0.003)*	11.89 (0.002)*	12.12 (0.002)*	3.35 (0.187)	86.01 (0.000)*	63.68 (0.000)*
Model	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.
LR chi2 /Wald	114.21 (0.000)*	16.97 (0.030)**	185.04 (0.000)*	13.18 (0.105)	22.83 (0.003)*	9.97 (0.267)	39.63 (0.000)*	14.21 (0.076)***

TÜRKİYE

	<i>Çok Uzak</i>	<i>Çok Pahalı</i>	<i>Doküman Eksikliği</i>	<i>Güven Eksikliği</i>	<i>Para Eksikliği</i>	<i>Dini Nedenler</i>	<i>Aile Üy. Hesabı Olması</i>	<i>Fin. Hiz. İhtiyaç Duymama</i>
Cinsiyet	-0.040 (0.388)	-0.165 (0.002)*	0.331 (0.617)	-0.074 (0.565)	94.664 (0.835)	-0.079 (0.147)	0.249 (0.000)*	-0.052 (0.446)
Yaş	0.001 (0.554)	0.003 (0.239)	0.000 (0.712)	0.000 (0.313)	-0.002 (0.012)**	0.001 (0.519)	-0.006 (0.004)*	-0.002 (0.505)
Gelir- İkinci %20	-0.024 (0.681)	-0.133 (0.100)	0.080 (0.629)	-0.087 (0.520)	0.136 (0.008)*	0.014 (0.858)	0.093 (0.276)	0.072 (0.415)
Gelir- Üçüncü %20	-0.034 (0.580)	-0.152 (0.067)***	-0.022 (0.753)	-0.138 (0.526)	0.010 (0.873)	-0.113 (0.117)	0.223 (0.011)**	0.034 (0.718)
Gelir-Dördüncü %20	-0.007 (0.919)	-0.169 (0.067)***	-0.054 (0.546)	-0.042 (0.699)	0.021 (0.801)	-0.098 (0.215)	0.261 (0.004)*	0.136 (0.185)

Gelir-Beşinci %20	0.071 (0.323)	-0.107 (0.210)	0.089 (0.650)	-0.008 (0.913)	-0.027 (0.698)	0.052 (0.535)	-0.011 (0.903)	-0.093 (0.315)
Ortaöğretim	0.074 (0.173)	0.200 (0.003)*	0.104 (0.683)	0.055 (0.627)	0.029 (0.645)	0.025 (0.704)	-0.011 (0.881)	-0.103 (0.210)
Yükseköğretim	0.028 (0.749)	0.115 (0.327)	- (0.597)	0.155 (0.049)**	0.197 (0.049)**	- (0.049)**	-0.050 (0.717)	-0.225 (0.176)
Gözlem	262	254	255	269	272	255	268	270
Pseudo R2	0.0324	0.0949				0.0393	0.1142	0.0248
Log-olabilirlik	-98	-122	-89	-135	-170	-120	-152	-181
LM Test İstatistiği	2.28 (0.319)	0.42 (0.812)	13.37 (0.001)*	11.36 (0.003)*	11.78 (0.002)*	16.97 (0.000)*	1.04 (0.595)	2.95 (0.229)
Model	Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Probit Reg.
LR chi2 /Wald	6.55 (0.586)	25.67 (0.001)*	1.97 (0.961)	6.19 (0.626)	10.41 (0.290)	9.82 (0.199)	39.24 (0.000)*	9.20 (0.325)

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

3.4. Aile ve Arkadaşlardan Borçlanmaya Etki Eden Faktörler

Bireylerin son 12 ay içerisinde aile veya arkadaşlardan borç alma oranı, yüksek gelirli ekonomiler hariç diğer üç gelir seviyesindeki ekonomilerde ve Türkiye’de bir finansal kurumdan kredi kullanma oranından daha yüksektir. Bu nedenle formel bir finansman kaynağı olmamakla birlikte aile veya arkadaşlardan borçlanmaya etki eden bireysel faktörler de incelenmiştir. Kadınların ve daha ileri yaşlarda olanların alt orta gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Üst orta gelirli ekonomiler ile yüksek gelirli ekonomilerde daha yüksek gelir seviyelerinde aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yine yüksek gelirli ekonomilerde eğitim seviyesinde artışın aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığını azalttığı sonucuna varılmıştır. Düşük gelirli ekonomilerde ise yüksek gelirli ekonomilerden farklı olarak ikinci ve üçüncü %20’lik gelir grubunda yakın seviyede ve dördüncü ve beşinci %20’lik gelir grubunda yakın seviyede aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığını artırdığı belirlenmiştir. Düşük gelirli ekonomilerde ortaöğretim seviyesinde ve alt orta gelirli ekonomilerde yükseköğretim veya daha üstü seviyede eğitime sahip olmanın aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığını azalttığı tespit edilmiştir. Türkiye için üçüncü %20’lik gelir seviyesinde olmanın aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığını artırdığı belirlenirken eğitim seviyesinin etkisi istatistiksel olarak açıklanamamıştır.

Tablo 5. Aile ve Arkadaşlardan Borçlanmaya Etki Eden Faktörler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>TÜRKİYE</i>
	<i>Aile veya Arkadaş</i>	<i>Aile veya Arkadaş</i>	<i>Aile veya Arkadaş</i>	<i>Aile veya Arkadaş</i>	<i>Aile veya Arkadaş</i>
Cinsiyet	-0.051 (0.281)	-403.469 (0.000)*	-0.027 (0.194)	-0.013 (0.622)	-0.064 (0.027)**
Yaş	-0.002 (0.132)	-0.002 (0.003)*	-0.003 (0.200)	-0.003 (0.264)	-0.003 (0.012)**
Gelir-İkinci %20	0.028 (0.026)**	0.002 (0.779)	-0.024 (0.004)*	-0.027 (0.001)*	0.086 (0.113)
Gelir-Üçüncü%20	0.023 (0.080)**	-0.001 (0.910)	-0.038 (0.000)*	-0.045 (0.000)*	0.092 (0.080)**
Gelir-Dördüncü %20	0.045 (0.002)*	0.003 (0.620)	-0.048 (0.000)*	-0.056 (0.000)*	0.051 (0.318)
Gelir-Beşinci %20	0.042 (0.003)*	-0.002 (0.699)	-0.057 (0.000)*	-0.071 (0.000)*	-0.041 (0.365)
Ortaöğretim	-0.027 (0.000)*	-0.002 (0.565)	0.002 (0.748)	0.002 (0.019)**	-0.012 (0.281)
Yükseköğretim	-0.001 (0.975)	-0.015 (0.020)**	0.003 (0.676)	-0.027 (0.000)*	0.036 (0.533)
Gözlem	16,199	28,683	41,194	41,486	992
Pseudo R2					0.0254
Log-olabilirlik	-9981	-17098	-21839	-15164	-597
LM Test İstatistiği	12.09 (0.002)*	39.56 (0.000)*	96.87 (0.000)*	27.71 (0.000)*	1.75 (0.417)
Model	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.

LR chi2 /Wald Test	22.44 (0.004)*	22754.99 (0.000)*	75.02 (0.000)*	184.53 (0.000)*	31.03 (0.000)*
--------------------	-------------------	----------------------	-------------------	--------------------	-------------------

3.5. Birikim Nedenlerine Etki Eden Faktörler

Düşük gelirli ekonomiler, alt orta gelirli ekonomiler, üst orta gelirli ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomilerin tamamında bireysel faktörlerin tarım veya işletme için ve ileri yaşlar için birikim yapma olasılıkları üzerindeki etkisinin aynı olduğu (düşük gelirli ekonomilerde yaş ve yükseköğretim veya daha üstü eğitim faktörlerinin tarım veya işletme için birikim üzerindeki etkisi ve üst orta gelirli ekonomilerde kadın olmanın ileri yaşlar için birikim üzerindeki etkisi hariç) tespit edilmiştir. Kadın olmanın tarım veya işletme için ve ileri yaşlar için birikim yapma olasılığını azalttığı belirlenmiştir. Yaşın artması ile birlikte tarım veya işletme için birikim yapma olasılığı azalırken ileri yaşlar için birikim yapma olasılığı artmaktadır. Gelir seviyesinin ve eğitim seviyesinin yükselmesi hem tarım veya işletme için hem de ileri yaşlar için birikim yapma olasılıklarını artırmaktadır. Türkiye için ise kadın olmanın tarım veya işletme için kredi kullanma olasılığını düşürdüğü tespit edilmiştir. Yine diğer ekonomilere benzer şekilde yaşın ve gelir seviyesinin artmasının ileri yaşlar için birikim yapma olasılığını artırdığı belirlenmiştir. Son olarak yükseköğretim veya daha üstü eğitime sahip olunmasının tarım veya işletme için birikim yapma olasılığını artırdığı görülmüştür.

Tablo 6. Birikim Nedenlerine Etki Eden Faktörler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>TÜRKİYE</i>	
	<i>Tarım/İşletme İçin</i>	<i>İleri Yaşlar İçin</i>	<i>Tarım/İşletme İçin</i>	<i>İleri Yaşlar İçin</i>	<i>Tarım/İşletme İçin</i>	<i>İleri Yaşlar İçin</i>	<i>Tarım/İşletme İçin</i>	<i>İleri Yaşlar İçin</i>	<i>Tarım/İşletme İçin</i>	<i>İleri Yaşlar İçin</i>
Cinsiyet	-0.045 (0.024)**	-0.014 (0.006)*	-0.042 (0.005)*	-0.020 (0.000)*	-0.041 (0.001)*	-0.024 (0.919)	-0.059 (0.000)*	-0.017 (0.048)**	-1367.2 (0.000)*	-0.090 (0.299)
Yaş	-0.001 (0.191)	0.001 (0.000)*	-0.002 (0.112)	0.002 (0.000)*	-0.002 (0.000)*	0.003 (0.000)*	-0.002 (0.000)*	0.005 (0.000)*	-0.002 (0.549)	0.003 (0.039)**
Gelir-İkinci%20	0.040 (0.000)*	0.021 (0.003)*	0.020 (0.002)*	0.028 (0.000)*	0.020 (0.000)*	0.028 (0.000)*	0.009 (0.089)***	0.043 (0.000)*	-0.019 (0.464)	0.058 (0.140)
Gelir-Üç. %20	0.069 (0.000)*	0.033 (0.000)*	0.036 (0.000)*	0.043 (0.000)*	0.030 (0.000)*	0.053 (0.000)*	0.018 (0.000)*	0.083 (0.000)*	0.045 (0.156)	0.143 (0.011)**
Gelir-Dörd.%20	0.092 (0.000)*	0.054 (0.000)*	0.066 (0.000)*	0.068 (0.000)*	0.048 (0.000)*	0.082 (0.000)*	0.035 (0.000)*	0.112 (0.000)*	0.003 (0.903)	0.149 (0.005)*
Gelir-Beş. %20	0.126 (0.000)*	0.095 (0.000)*	0.109 (0.000)*	0.125 (0.000)*	0.097 (0.000)*	0.140 (0.000)*	0.062 (0.000)*	0.163 (0.000)*	0.003 (0.886)	0.200 (0.001)*
Ortaöğr.	0.014 (0.050)***	0.016 (0.003)*	0.025 (0.000)*	0.023 (0.000)*	0.017 (0.000)*	0.038 (0.000)*	0.047 (0.000)*	0.170 (0.000)*	0.020 (0.345)	0.080 (0.065)***
Yükseköğr.	0.015 (0.279)	0.042 (0.000)*	0.044 (0.000)*	0.057 (0.000)*	0.034 (0.000)*	0.099 (0.000)*	0.075 (0.000)*	0.261 (0.000)*	0.062 (0.059)***	0.065 (0.156)
Gözlem	16,165	16,165	28,610	28,574	41,004	40,937	41,458	41,360	985	985
PseudoR2				0.0437						
Log-ol.	-7910	-5503	-12261	-11022	-13917	-17932	-14999	-26083	-359	-493
LM Test	6.91 (0.031)**	2.41 (0.299)	24.52 (0.000)*	1.73 (0.420)	42.04 (0.000)*	6.93 (0.031)**	23.62 (0.000)*	137.29 (0.000)*	8.18 (0.016)**	8.98 (0.011)**
Değişen			Değişen		Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen
Model	Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.
LR chi2 /Wald	133.93 (0.000)*	292.73 (0.000)*	250.53 (0.000)*	1006.55 (0.000)*	357.70 (0.000)*	1494.04 (0.000)*	264.33 (0.000)*	548.11 (0.000)*	11038.9 (0.000)*	20.2 (0.009)*

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

3.6. Banka Kartı ve Kredi Kartı Sahipliğine Etki Eden Faktörler

Banka kartı ve kredi kartı sahipliğine etki eden bireysel faktörleri incelemek üzere kurulan modellerin tamamı istatistiksel olarak anlamlıdır. Öncelikle daha üst eğitim seviyelerinde bulunmanın banka kartı ve kredi kartına sahip olma olasılıklarını artırdığı tüm gelir seviyesindeki ekonomiler ve Türkiye için tespit edilmiştir. Kadın olmanın alt orta gelirli ekonomilerde, yüksek gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de banka kartı ve kredi sahibi olma olasılığını düşürdüğü belirlenmiştir. Yine kadın olmanın düşük gelirli ekonomilerde kredi kartı sahibi olma olasılığını ve üst orta gelirli ekonomilerde banka kartı sahibi olma olasılığını düşürdüğü istatistiksel olarak açıklanmıştır. Tüm gelir seviyelerindeki ekonomiler için ilerleyen yaşlarda banka kartına sahip olma olasılığı daha yüksektir. Yaştaki artış alt orta gelirli ekonomilerde ve yüksek gelirli

ekonomilerde kredi kartı sahibi olma olasılığını artırırken üst orta gelirli ekonomilerle azaltmaktadır. Alt orta gelirli ekonomiler, üst orta gelirli ekonomiler ve yüksek gelirli ekonomilerde bireylerin daha üst gelir seviyesinde yer almasının banka kartı ve kredi kartına sahip olma olasılıklarını yükselttiği belirlenmiştir. Türkiye’de de yüksek gelirli ekonomilere benzer şekilde daha üst gelir seviyelerinde bulunmanın kredi kartı sahibi olma olasılığını artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca bireylerin en üst iki gelir seviyesinde bulunmasının da banka kartına sahip olma olasılıklarını artırdığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 7. Banka Kartı ve Kredi Kartı Sahipliğine Etki Eden Faktörler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER</i>		<i>TÜRKİYE</i>	
	<i>Banka Kartı</i>	<i>Kredi Kartı</i>	<i>Banka Kartı</i>	<i>Kredi Kartı</i>	<i>Banka Kartı</i>	<i>Kredi Kartı</i>	<i>Banka Kartı</i>	<i>Kredi Kartı</i>	<i>Banka Kartı</i>	<i>Kredi Kartı</i>
Cinsiyet	-0.014 (0.345)	-0.008 (0.004)*	-0.045 (0.000)*	-0.010 (0.058)***	-0.058 (0.000)*	-0.034 (0.570)	-0.026 (0.009)*	-0.044 (0.000)*	-0.281 (0.000)*	-0.110 (0.013)**
Yaş	0.001 (0.000)*	0.000 (0.652)	0.002 (0.000)*	0.000 (0.000)*	0.002 (0.000)*	-0.001 (0.032)**	0.002 (0.000)*	0.003 (0.000)*	0.003 (0.718)	0.000 (0.263)
Gelir- İkin.	0.004 (0.611)	0.005 (0.270)	0.027 (0.000)*	0.007 (0.087)***	0.051 (0.000)*	0.024 (0.000)*	0.012 (0.030)**	0.061 (0.000)*	-0.037 (0.449)	0.090 (0.141)
%20										
Gelir- Üç.	0.016 (0.034)**	0.009 (0.049)**	0.063 (0.000)*	0.012 (0.003)*	0.086 (0.000)*	0.032 (0.000)*	0.033 (0.000)*	0.098 (0.000)*	0.074 (0.142)	0.125 (0.051)***
%20										
Gelir-Dörd.	0.032 (0.000)*	0.007 (0.119)	0.094 (0.000)*	0.017 (0.000)*	0.144 (0.000)*	0.072 (0.000)*	0.043 (0.000)*	0.116 (0.000)*	0.165 (0.010)**	0.181 (0.018)**
%20										
Gelir-Beş.	0.095 (0.000)*	0.016 (0.000)*	0.176 (0.000)*	0.038 (0.000)*	0.204 (0.000)*	0.115 (0.000)*	0.063 (0.000)*	0.188 (0.000)*	0.159 (0.011)**	0.220 (0.018)**
%20										
Ortaöğr.	0.095 (0.000)*	0.018 (0.000)*	0.152 (0.000)*	0.030 (0.000)*	0.167 (0.000)*	0.077 (0.000)*	0.138 (0.000)*	0.231 (0.000)*	0.189 (0.007)*	0.274 (0.030)**
Yükseköğr.	0.261 (0.000)*	0.033 (0.000)*	0.437 (0.000)*	0.107 (0.000)*	0.399 (0.000)*	0.182 (0.000)*	0.191 (0.000)*	0.399 (0.000)*	0.274 (0.011)**	0.409 (0.033)**
Gözlem	16,037	15,910	28,703	28,488	41,108	41,073	41,557	41,459	996	986
Pseudo R2		0.0266								
Log-	-4965	-2059	-14107	-5127	-25962	-15777	-18263	-26578	-497	-592
LM Test	5.50 (0.064)***	3.73 (0.155)	14.84 (0.000)*	8.08 (0.017)**	87.36 (0.000)*	14.79 (0.000)*	371.78 (0.000)*	42.43 (0.000)*	30.33 (0.000)*	14.97 (0.000)*
Değişen			Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen	Değişen
Model	Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.	Varyanslı Probit Reg.
LR chi2	515.19	112.55	804.3	668.71	507.57	881.81	1026.85	483.57	38.59	11.94
/Wald	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.000)*	(0.002)*

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

3.7. Gayrimenkul için Kredi Kullanımına Etki Eden Faktörler

Bireylerin ev, apartman ya da arsa için kredi kullanımına etki eden bireysel faktörler incelenmiş ve Türkiye için kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Kadın olmanın düşük gelirli ekonomiler, alt orta gelirli ekonomiler ve üst orta gelirli ekonomilerde gayrimenkul için kredi kullanma olasılığını düşürdüğü tespit edilmiştir. Yaştaki artışın düşük gelirli ekonomiler ile üst orta gelirli ekonomilerde gayrimenkul için kredi kullanma olasılığını artırırken yüksek gelirli ekonomilerde bu olasılığı düşürdüğü görülmüştür. Üst orta gelirli ekonomilerde ve yüksek gelirli ekonomilerde bireylerin daha üst eğitim seviyesinde olmasının gayrimenkul için kredi kullanma olasılıklarını artırdığı belirlenmiştir. Alt orta gelirli ekonomilerde yükseköğretim veya daha üstü eğitime sahip olmanın, düşük gelirli ekonomilerde ise ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip olmanın gayrimenkul için kredi kullanma olasılığını artırdığı tespit edilmiştir. Tüm gelir seviyesindeki ekonomilerde bireylerin daha üst gelir seviyelerinde yer almasının gayrimenkul için kredi kullanma olasılıklarını artırdığı belirlenmiştir.

Tablo 8. Gayrimenkul için Kredi Kullanımına Etki Eden Faktörler

	<i>DÜŞÜK GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>ALT ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>ÜST ORTA GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>YÜKSEK GELİRLİ EKONOMİLER</i>	<i>TÜRKİYE</i>
	<i>Gayrimenkul için Kredi</i>	<i>Gayrimenkul için Kredi</i>	<i>Gayrimenkul için Kredi</i>	<i>Gayrimenkul için Kredi</i>	<i>Gayrimenkul için Kredi</i>
Cinsiyet	-0.007 (0.079)***	-0.013 (0.000)*	-0.021 (0.000)*	-0.036 (0.472)	0.005 (0.805)
Yas	0.000 (0.006)*	0.000 (0.566)	0.000 (0.066)***	-0.001 (0.069)***	-0.001 (0.389)
Gelir-	0.005 (0.400)	0.009 (0.063)***	0.010 (0.046)**	0.026 (0.000)*	0.043 (0.302)
Gelir-	0.015 (0.017)**	0.015 (0.002)*	0.007 (0.180)	0.049 (0.000)*	0.031 (0.417)
Gelir-	0.024 (0.000)*	0.022 (0.000)*	0.016 (0.001)*	0.056 (0.000)*	-0.002 (0.957)
Gelir-	0.040 (0.000)*	0.038 (0.000)*	0.024 (0.000)*	0.074 (0.000)*	-0.016 (0.613)
Ortaöğreti	0.028 (0.000)*	0.005 (0.120)	0.036 (0.000)*	0.116 (0.000)*	0.032 (0.261)
Yükseköğr	0.014 (0.089)***	0.054 (0.000)*	0.115 (0.000)*	0.209 (0.000)*	0.109 (0.013)**
Gözlem	16.259	28.713	41.250	41.498	986
Pseudo R2	0.0159	0.0156	0.0267		0.0172
Log-	-3994	-7283	-13403	-22411	-367
LM Test	2.04 (0.360)	2.14 (0.342)	2.21 (0.331)	52.38 (0.000)*	0.89 (0.642)
Model	Probit Reg.	Probit Reg.	Probit Reg.	Değişen Varyanslı Probit Reg.	Probit Reg.
LR chi2	128.78 (0.000)*	230.82 (0.000)*	735.01 (0.000)*	359.35 (0.000)*	12.86 (0.116)

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Finansal tabana yayılmanın gelir eşitsizliğini azaltması, ekonomik büyümeye katkıda bulunması, fiyat istikrarının sağlanmasını kolaylaştırma, finansal istikrara katkıda bulunma gibi beklenen olumlu etkileri küresel anlamda artırılması yönündeki çabaları yoğunlaştırmıştır. Bu noktada finansal tabana yayılma üzerinde etkileri olan faktörlerin belirlenmesi, artırılması yönündeki çabaların verimli olması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada dünya genelinde farklı gelir seviyelerinde bulunan ekonomiler ve Türkiye için finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörler belirlenmiştir. Ayrıca finansal tabana yayılmanın önündeki engeller, bireylerin borçlanma tercihleri, tasarruf nedenleri, banka ve kredi kartı kullanımları ve gayrimenkul için kredi kullanımlarına etki eden bireysel faktörler de çalışmada ortaya konmuştur.

Çalışmada elde edilen bulgular kadınların düşük gelirli ekonomilerde, orta gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de finansal bir kurumda hesap sahibi olma olasılığını; düşük gelirli ekonomilerde, üst orta gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de finansal bir kurumdan borçlanma olasılığını ve düşük gelirli ekonomilerde, alt orta gelirli ekonomilerde, yüksek gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de finansal kurumlarda birikim yapma olasılığını azalttığını ortaya koymuştur. Yine kadınların gerek işletme gerekse ileri yaşlar için birikim yapma olasılığını azalttığı görülmektedir. Kadınların banka kartı ve kredi kartına sahip olma olasılığını azalttığı da çalışmada belirlenmiştir. Gayrimenkul için kredi kullanımı olasılığının da düşük gelirli ekonomiler ile orta gelirli ekonomilerde kadınlarca azaldığı görülmüştür. Kadınların finansal sisteme erişim noktasındaki dezavantajları ile ilgili ulaşılan sonuçlar literatürde yer alan çalışmalar (Camara, Pena ve Tuesta (2014), Fungacova, Weill (2015), Abdu ve Diğ. (2015), Zins ve Weill (2016), Karakuş (2020)) ile uyumludur. Elde edilen bulgular finansal tabana yayılmanın artırılması için kadınların finansal sisteme dahil edilmesine yönelik politikalara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Kadınların finansal kurumlardan borçlanma olasılığıyla birlikte aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığını da düşürdüğü, bu nedenle borçlanma anlamında finansal sisteme dahil edilmelerinin yeterli çaba sonucunda daha da kolay olabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmada ulaşılan bulgular, tüm gelir seviyelerinde ülke grupları için yaşın artmasına bağlı olarak finansal kurumda hesap sahibi olma olasılığının yükseldiğini göstermiştir. Düşük gelirli ekonomilerde yaşın ilerlemesi finansal kurumlardan kredi kullanma olasılığını artırırken, üst orta gelirli ve yüksek gelirli ekonomilerde azaltmaktadır. Düşük gelirli ekonomilerle yüksek gelirli ekonomilerde ileri yaşlarda olan bireylerin finansal kurumlarda birikim yapma olasılığını artırdığı da belirlenmiştir. Elde edilen bulgular özellikle gençlerin hesap sahipliği ve finansal kurumlarda birikim konularında finansal sisteme kazandırılmaları için yoğunlaşması gerekliliği ile birlikte ileri yaşlarda bireylerin formel finansal sistemden borçlanmalarının desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Alt orta gelirli ekonomilerde ve Türkiye’de ilerleyen yaşlarda aile veya arkadaşlardan borçlanma olasılığının düştüğü, bu ekonomilerde ileri yaşlarda bireyleri finansal sistemden borçlanmaya yöneltmenin mümkün olabileceği tespit edilmiştir. Tüm gelir seviyelerindeki ekonomiler ve Türkiye için yaştaki artışın ileri yaşlar için birikim yapma olasılığını artırdığı belirlenmiştir. İlgili birikimlerin finansal sisteme kazandırılması ile birlikte gençlerin birikim davranışları ve bunun finansal sisteme dahil olarak gerçekleştirilmesi yönünde teşvik edilmeleri önemlidir. Yine çalışmada elde edilen bulgular gençlerin banka kartı ve kredi kartına sahip olmaları yönündeki çabaların gerekliliğini göstermiştir.

Çalışma sonuçları bireylerin gelir seviyesinin yükselmesinin finansal tabana yayılmaya yaptığı olumlu katkıyı tüm gelir seviyesindeki ülke grupları için ortaya koymuştur. Türkiye için de üst gelir seviyelerinde yer alan bireylerin hesap sahipliği ve finansal kurumda birikim olasılıklarını artırdığı tespit edilmiştir. Gelirdeki artışın finansal tabana yayılma üzerindeki olumlu etkisine ilişkin tespitler Fungacova, Weill (2015), Zins ve Weill (2016), Abel, Mutandwa ve Roux (2018) ve Karakuş (2020) tarafından ulaşılan sonuçlarla uyum göstermektedir. Hesap sahipliği, kredi ve birikim taraflarından bireylerin finansal sisteme dahil edilmeleri için gelir seviyelerinin yükseltilmesi yanında alt gelir seviyelerindeki bireylerin finansal sisteme erişimlerinin kolaylaştırılması önem arz etmektedir. Gelir seviyesindeki artış üst orta gelirli ve yüksek gelirli ekonomilerde aile ve arkadaşlardan borçlanma olasılığını azaltırken düşük gelirli ekonomilerde finansal kurumların yanında aile ve arkadaşlardan borçlanma olasılığını da artırmaktadır. Düşük gelirli ekonomilerde üst gelir seviyelerindeki bireylerin borçlanma konusunda finansal sisteme yönlendirilmeleri gerekmektedir. Gelir seviyesindeki artış, işletme için ve ileri yaşlar için birikim yapma olasılığını artırmaktadır. Türkiye için de ileri yaşlar için birikim yapma olasılığı gelir seviyesindeki artıştan olumlu etkilenmektedir. Bu birikimlerin finansal sisteme aktarılması yönündeki çabalar yoğunlaştırılmalıdır. Yine gelir seviyesindeki artışa bağlı olarak banka kartı ve kredi kartına sahip olma olasılıkları tüm gelir seviyelerindeki ülke gruplarında ve Türkiye’de yükselmektedir. Düşük gelirli bireylerin banka kartı ve özellikle de kredi kartına erişimi yönünde çabalara ihtiyaç vardır.

Çalışmada eğitim seviyesinin artırılmasının finansal tabana yayılmaya sağlayacağı katkı açıkça ortaya konulmuştur. Tüm gelir seviyesindeki ekonomi gruplarında ve Türkiye’de eğitim seviyesindeki artışın finansal kurumlarda hesap sahipliği ve birikim ile finansal kurumlardan kredi kullanımı olasılığını artırdığı tespit edilmiştir. Eğitim seviyesinin artmasının finansal tabana yayılma üzerindeki olumlu etkisi Camara, Pena ve Tuesta (2014), Fungacova, Weill (2015), Abdu ve Diğ. (2015), Soumare, Tchana ve Kengne (2016), Zins ve Weill (2016), Abel, Mutandwa ve Roux (2018) ve Karakuş (2020) tarafından ulaşılan sonuçlarla benzer şekilde ortaya konulmuştur. Bu nedenle finansal tabana yayılma düzeyinin artırılması için eğitim seviyesinin artırılması ile düşük eğitilmiş bireylerin finansal sisteme dahil edilmesi üzerinde durulması gereken politikalar olarak gösterilebilir. Eğitim seviyesindeki artış genel olarak birikim olasılığını artırırken Türkiye için de işletme amacıyla birikimi olumlu etkilemektedir. Yine eğitim seviyesindeki artış banka kartı ve kredi kartına sahip olmayla birlikte gayrimenkul için kredi kullanımı olasılığını da artırmaktadır. Elde edilen bulgular finansal katılım için eğitimin önemine vurgu yaparken, düşük eğitilmiş bireylerin finansal sisteme dahil edilmesi için daha yoğun çabaya gerek olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular finansal tabana yayılmanın artırılabilmesi için üzerinde yoğunlaşılması gereken noktalara işaret etmektedir. Özellikle dezavantajlı gruplar olan kadınların, gençlerin, düşük eğitimlilerin ve düşük gelirli olanların finansal sisteme dahil edilmeleri

için çabaya ihtiyaç duyulan noktalar bulgularla desteklenmiştir. Böylelikle bu çalışma gerek dünyada gerekse Türkiye’de finansal tabana yayılmanın artırılması yönünde çaba sarf eden kurum ve politika yapımcılar için yol gösterici olabilecektir.

Kaynakça

- Abdu, M., Buba, A., Adamu, I., & Muhammad, T. (2015). “Drivers of financial inclusion and gender gap in Nigeria”, *The Empirical Econometrics and Quantitative Economics Letters*, 4(4), 186-199.
- Abel, S., Mutandwa, L., Le Roux, P. (2018). “A Review of Determinants of Financial Inclusion”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(3), 1-8.
- Arora, R. U. (2014). “Access to finance: an empirical analysis”, *The European Journal of Development Research*, 26(5), 798-814.
- Breen, R., Karlson, K. B., & Holm, A. (2018). “Interpreting and understanding logits, probits, and other nonlinear probability models”, *Annual Review of Sociology*, 44, 39-54.
- Bozkurt, I., Karakuş, R., Yıldız, M. (2018). “Spatial Determinants of Financial Inclusion over Time”, *Journal of International Development*, 30(8), 1474-1504.
- Camara, N., Pena, X., & Tuesta, D. (2014). “Factors that Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru”, *BBVA Working Paper No. 14/09*.
- Chakrabarty, K. C. (2012). “Financial inclusion: issues in measurement and analysis”, *Keynote address, BIS-BNM workshop on financial inclusion indicators, Kuala Lumpur, November*.
- Claessens, S. (2006). “Access to financial services: A review of the issues and public policy objectives”, *The World Bank Research Observer*, 21(2), 207-240.
- Çağlayan, E., Ün, T. (2012). “Heteroscedastic probit model: An application of home ownership in Turkey”, *Journal of Regional and Sectoral Economic Studies*, 12(2), 77-84.
- Dabla-Norris, M. E., Ji, Y., Townsend, R., Unsal, D. F. (2015). “Identifying Constraints to Financial Inclusion and Their Impact on GDP and Inequality: A Structural Framework for Policy.” *IMF Working Paper 15/22, International Monetary Fund, Washington*.
- Datta, S. K., Singh, K. (2019). “Variation and Determinants of Financial Inclusion and association with Human Development: A Cross Country Analysis”, *IIMB Management Review*.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. (2013). “Measuring Financial Inclusion: Explaining Variation in Use of Financial Services Across and Within Countries”, *Brookings Papers on Economic Activity*, Spring 2013, 279–340.
- Demirguc-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring financial inclusion and the fintech revolution*, World Bank Group. Washington, D.C.
- Donovan, K. (2012). “Mobile money for financial inclusion”, *Information and Communications for development*, 61(1), 61-73.
- Fungáčová, Z., Weill, L. (2015). “Understanding financial inclusion in China”, *China Economic Review*, 34, 196-206.
- Güneri, Ö. İ., & Durmuş, B.(2020). “Dependent Dummy Variable Models: An Application of Logit, Probit and Tobit Models on Survey Data”, *International Journal of Computational and Experimental Science and Engineering*, 6(1), 63-74.
- Hannig, A., & Jansen, S. (2010). “Financial Inclusion and Financial Stability: Current Policy Issues”, *ADB Working Paper 259, Asian Development Bank Institute, Tokyo, Japan*.
- Karakuş, R. (2020). “Türkiye’de finansal tabana yayılma düzeyi ve belirleyicileri”, *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 147-160.

- Kim, D. W., Yu, J. S., Hassan, M. K. (2018). "Financial inclusion and economic growth in OIC countries", *Research in International Business and Finance*, 43, 1-14.
- Mehrotra, A. N., & Yetman, J. (2015). "Financial inclusion-issues for central banks", *BIS Quarterly Review* March.
- Sarma, M. (2008). "Index of Financial Inclusion", *Indian Council for Research on International Economic Relations Working Paper No. 215*.
- Sarma, M. (2010). Discussion paper in economics: Index of financial inclusion, Centre for International Trade and Development, New Delhi Retrieved from https://www.jnu.ac.in/sites/default/files/DP05_2010.pdf
- Sarma, M., Pais, J. (2011). "Financial inclusion and development", *Journal of international development*, 23(5), 613-628.
- Soumaré, I., Tchana Tchana, F., Kengne, T. M. (2016). "Analysis of the determinants of financial inclusion in Central and West Africa", *Transnational Corporations Review*, 8(4), 231-249.
- Wang, X., Guan, J. (2017). "Financial inclusion: Measurement, spatial effects and influencing factors", *Applied Economics*, 49(18), 1751-1762.
- World Bank (2008). *Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access*, World Bank Policy Research Report, Washington, DC.
- Zins, A., & Weill, L. (2016). "The determinants of financial inclusion in Africa", *Review of Development Finance*, 6(1), 46-57.

Research Article

Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Türkiye ve Dünya Uygulaması⁸

Determinants of Financial Inclusion: Turkey and World Application

<p>İsrafil ZOR Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü israfilzor@kku.edu.tr http://orcid.org/0000-0001-6073-7571</p>	<p>Şeyma YILMAZ KÜÇÜK Öğr. Gör. Çankırı Karatekin Üniversitesi MYO Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü seymayilmaz@karatekin.edu.tr http://orcid.org/0000-0002-1547-7122</p>
---	--

Extensive Summary

Introduction

The expected positive effects of the financial inclusion intensify efforts to increase globally. At this point, determining the factors that have an impact on the financial inclusion will be an important guide for policy makers. The purpose of this study is to determine the individual factors affecting the financial inclusion for economies in the different income levels across the globe and for Turkey. In addition, the individual factors affecting the barriers to the financial inclusion, the borrowing preferences of individuals, the reasons for savings, the use of bank and credit cards and the use of loans for real estate are also investigated in the study.

Data Set and Methodology

In this study, individual factors which impact on the financial inclusion are examined for Turkey benefiting from questionnaires administered to Turkey from World Bank 2017 Global Findex database. Also according to the definition of the World Bank, countries are classified according to their income levels as low income level, lower middle income level, upper middle income level and high income level and determinants of financial inclusion are examined for country groups. The surveys in the World Bank 2017 Global Findex Database include the participants' gender, age, income levels, and education levels as individual factors. The effects of individual factors on financial inclusion indicators, factors preventing account ownership, borrowing preference, saving purpose, use of cards and use of real estate loans are examined. In the model used in the study, all variables except the age variable are dummy variables. Therefore, the probit regression model is used in this study. Marginal effects are determined in order to explain the effect of independent variables on the dependent variable. Heteroscedasticity is tested by Lagrange multiplier (LM) test and models without fixed variance assumption according to the LM test are analyzed with heteroscedastic probit regression.

Findings and Conclusion

The findings obtained in this study reveal that women reduce the possibility of having an account with a financial institution in low-income economies, middle-income economies and in Turkey; the possibility of borrowing from a financial institution in low-income economies, upper-middle-income economies and in Turkey; the possibility of making savings in financial institutions in lower-middle-income economies, high income economies and in Turkey. It is also observed that women reduce the probability of making savings for both business and older ages. It is also determined in the study that women reduced the possibility of having debit and credit cards. It is

⁸ Bu çalışma, Şeyma Yılmaz Küçük tarafından Doç. Dr. İsrafil Zor danışmanlığında hazırlanan "Finansal Tabana Yayılmanın Belirleyicileri: Türkiye ve Dünya Uygulaması" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

stated that the probability of using credit for real estate is reduced by women in low-income economies and middle-income economies. The findings reveal the need for policies for inclusion of women in the financial system in order to increase the financial inclusion. Also women reduce the probability of borrowing from family or friends, as well as the probability of borrowing from financial institutions; therefore, it indicates that inclusion of women in the financial system in terms of borrowing may be easier as a result of sufficient effort.

The findings obtained in the study showed that the probability of having an account in the financial institution increased due to the increase in age for country groups at all income levels. The rise of age increases the probability of using loans from financial institutions in low-income economies, while decreasing it in upper-middle income and high income economies. It has also been determined that individuals with advanced ages in low-income economies and high-income economies increase the probability of making savings in financial institutions. The findings reveal the necessity of concentrating young people in order to direct them to financial system in account ownership and making savings in financial institutions and the necessity to support the borrowing of individuals at advanced ages from the formal financial system. It has been determined that the probability of borrowing from family or friends in the older ages decreases in the lower middle income economy and in Turkey, and in these economies it may be possible to direct individuals with advanced ages to borrow from the financial system. It has been determined that the increase in age increases the probability of making savings for advanced ages for economies in all income levels and for Turkey. In addition to bring the mentioned savings into the financial system, It is important to encourage about the saving behaviors of young people and they are encouraged to do so within the financial system. Again, the findings obtained in the study showed the necessity of the efforts for the youth to have debit cards and credit cards.

The results of the study revealed the positive contribution of the increase of the income level of individuals to the financial inclusion for the country groups in all income levels. Individuals in the upper income levels in Turkey increase the possibilities of account ownership and making savings in the financial institution. In order to include individuals in the financial system in terms of account ownership, credit and savings, it is important to increase the income levels and to facilitate the access of individuals at lower income levels to the financial system. The increase in income level decreases the possibility of borrowing from family and friends in upper middle income and high income economies, while increasing the probability of borrowing from family and friends like from financial institutions in low income economies. In low-income economies, individuals at upper income levels may be directed to the financial system for borrowing. The increase in income increases the probability of making savings for the enterprise and for older ages. Also for Turkey, the possibility of making savings for old age is positively affected by the increase in the income level. Efforts to transfer these savings into the financial system should be intensified. Due to the increase in income level, the possibilities of having debit and credit card accrue in country groups at all income levels and in Turkey. Efforts are needed for low-income individuals to access debit cards and especially credit cards.

In the study, the contribution of increasing the education level to the financial inclusion is clearly revealed. It is found that the increase in the level of education rise the probability of account ownership and making savings in financial institutions and the use of loans from financial institutions in economies at all income groups and in Turkey. For this reason, increasing the level of education to increase the level of financial inclusion and the inclusion of low educated individuals in the financial system can be shown as policies that should be emphasized. The increase in the level of education accrues the probability of saving in general and the probability of saving for business purposes in Turkey. Also the increase in the level of education increases the probability of using credit for real estate as well as having a debit and credit card. While the findings obtained emphasize the importance of education for financial participation, it suggests that more intensive efforts are required to include low educated individuals in the financial system.